

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35, p. 255-279

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12670>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

BİR TOPLUMSAL HAREKETİN TARİHİ ANATOMİSİ: İZMİR'İN İŞGALİNE KARŞI BAŞLATILAN PROTESTO MİTINGLERİ

*Gülcan IŞIK**

ÖZET

1918 yılı Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik taraf olarak, Mondros Mütarekesini imza ettiği tarihtir. Ateşkesin hükümleri, Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin Osmanlı Devleti'ni parçalamayı öngören bilinen vaatlerini gerçekleştirebilecekleri uygun bir zemin yaratmıştı. Böylece 12 Mayıs 1919'da müttefikler, Venizelos'a Yunanların İzmir'i işgal etmeleri serbestliğini vermişlerdir. 15 Mayıs 1919 ise İzmir'in Yunanlılar tarafından resmen işgalinin tarihidir. Söz konusu işgal tüm yurttta tepki ve şaşkınlıkla karşılanmıştır. Zira bu işgalle memleketin her tarafının işgal edilme tehlikesi doğmuştur. İstanbul'da Padişah ve hükümeti, bu şartlara tam boyun eğme durumunda iken, Türk milleti bunu kabul etmeyerek yer yer örgütlenmiş ve bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmuşlardır.

Telgraflarla yurdun dört bir yanında başlayan hareketlilik çok kısa zamanda eyleme dönüşmüştür. Özellikle de başkent İstanbul'da Darülfünun öğrenci ve hocalarının da etkisiyle toplantılar ve mitingler düzenlenmiştir. Fatih, Üsküdar, Kadıköy ve Sultanahmet mitingleri hafızalarda yer etmiş en önemli mitinglerdir. Bu mitinglerde hem halk aydınlatılmış hem de Milli Mücadele yolunda önemli bir kamuoyu oluşturulmuştur. Söz konusu mitinglerin toplumsal bir hareket olduğu varsayımından hareketle tasarlanan bu çalışmada, mitinglerin arka planı ve görünüşleri, kolektif eylemin oluşumuna ilişkin tasarlanan kriterler ışığında ele alınmıştır. Nitel analiz yöntemiyle incelenen mitingler ve oluşumuna yol açan olaylar, betimleyici bir çalışmayla ortaya konulmuştur. İnceleme sonucunda 1919 İstanbul mitinglerinin günümüz toplumsal hareket görünüşlerini tamamıyla karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1919 İstanbul Mitingleri, İzmir'in İşgali, Toplumsal Hareketler

*Doç. Dr. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım, El-mek: gulcankarakaya@gmail.com

**A HISTORICAL ANATOMY OF A SOCIAL MOVEMENT:
PROTESTS AGAINST OCCUPATION OF İZMİR**

ABSTRACT

1918 is the year when the Ottoman State having been defeated in World War I signed the Armistice of Mudros. The provisions of the Armistice paved the way for the victors of the World War I to fulfill their commitments necessitating the split of the Ottoman State. Therefore, on May 12, 1919, Allied Powers provided Venizelos, the Greek Prime Minister with freedom to occupy İzmir. This occupation got reactions along with astonishment throughout the country for it heralded the risk of occupation of the whole country. While the Sultan and the İstanbul government were about to subjugate these provisions, Turkish nation, disapproving the situation, got locally organized and took regional measures to stand up to occupation.

The mobility which arose in every corner of the country via telegraphs soon after turned into an activity. By the effect of the Darülfünun University students and lecturers meetings and demonstrations were held notably in İstanbul, the capital. Fatih, Üsküdar, Kadıköy and Sultanahmet were among those that stuck in minds as the most important demonstrations which created public awareness and public opinion towards National War of Independence. This study deals with background and manifestations of these meetings, which are assumed as social movement, in line with the criteria designed for creation of collective action. Meetings and underlying events examined by quantitative analysis method have been suggested though a descriptive study. As a result of the study, it has been seen that 1919 İstanbul demonstrations completely covers all aspects of today's social movement.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

The social movements which takes place within the collective course of actions supporting or restraining social upheaval and from this aspects having the lasting impact on the society, even if based on the old time, generally had become popular in the modern societies. During late 19th century and early 20th century, class based comments of social movements was accepted without objection. However, at 1920's and 1930's with the rising of the national movements in Europe the objections had begun against class based comments. As some theorists was mentioning about popularization emerging with the ruin of class lines and identities, some objected to this opinion by conserving the class based perspective. Since the 1960s the ongoing discussions along the World War II moved the main axis from the class and the class based social movements to the social movements stemming from identity and culture. On this transformation beyond any doubt the environmentalist, ethnic, feminist and local autonomy movements started at Europe and America had been considerably effective (İçli, 2015: 415). Thus, the social

Turkish Studies

movements, on behalf of dissatisfactions stemming from bad organizations and improper practices termly existent, had been conducted by the human communities whom gathered to reach the common goals.

The desire and dreams (Great Design) of Greece that won its independence from Ottoman State in 1830, against Anatolia are the known facts. Greece has first get Salonika, Limni Island, Bitola, Chios Islands as a result of its struggles and alliances and then has tried to reach its aim by joining the Crete Island to itself. The aim of Greece that joined the First World War by the side of the Allies, was to succeed in getting the imagined lands. As a result, Greek Army has landed İzmir by justifying the 7th Article of Mondros Armistice Agreement.

The occupation of İzmir was an important event, having a special place and forming the turning point in the National Struggle. Such that, the occupation of İzmir was the event against which the Turkish nation showed the most reaction among the other occupations that started after the Armistice of Mudros Agreement. After the occupation of İzmir the intellectuals and most of the public understood the severity of the situation and tried to find the most secure way for independence. Thus it can be said that the occupation of İzmir by the Greek in 15th May 1919 was the driving factor of the nation in the War of Independence. In the great awakening after this occupation, the youth had an important share. They can even be seen at the forefronts of the resistance. On the other hand the reactions against the occupation of İzmir were clear indicators of the fact that Turkish people would defend their homeland at the cost of their lives. Just as it happened. All the people of the country reacted against the occupation of İzmir. Because the size of the tragedy could be understood from the first news received. Besides people feared that the occupation would not be limited with İzmir and the probability that this occupation would turn to an annexation increased all the fears of people. So demonstrations started all over the country, beginning from the cities and towns of Western Anatolia. Speeches were made during these demonstrations and telegrams were sent to the authorities protesting the occupation.

One of the most comprehensive and magnificent indignation meeting took place in İstanbul threatened by the same tragedy. As the capital of the State, İstanbul was an extremely important center. The echoes of all the incidents all around the country could be heard from the capital. The people of İstanbul who wanted to take the attention of all the World against Greece that occupied İzmir with the support of the Allies, organized demonstrations in different places of the capital and protested this unjustifiable occupation. The famous writers and preachers of that period participated in these demonstrations and crowd of people followed them and especially İstanbul University (Darülfünun) played an extremely effective role. The references in the field of history, as it is possible to reach the information about the subject in question, there is no study which designs this historical event as social movement and analyse this event from the same perspective by using concrete event with the content analysis method. Here in, the contribution to the body of literature related to social movements constitutes the importance and the aim of the study. In the light of this historical reality and in the study

Turkish Studies

designed particularly for İstanbul demonstrations, these stirring actions starting with the demonstrations were assumed as a social movement. I will try to verify this assumption with qualitative analysis in the light of the “*Factors Resulting from Structural Situation, Structural Tension, Development and Expansion of a Generalizing Belief, Accelerating Factors, Mobilizing the Participant of the Action and Social Control*” criteria for the realization of a collective behavior. With the presentation of the historical background of this incident with these criteria and with the matching of the subjects and concepts of the new social movements established in the literature in 1970s with these historical demonstrations took place in 1919, the aim of bringing an original study to the literature will be achieved. The most important thing is that with the study of this public action in all respects, the most interesting side of our national history will be presented once again from a different point of view and content analysis.

Conclusion

1918 is the signing date of the Mudros Armistice Agreement by the Ottoman State as the defeated side of the First World War. After that date the sovereignty of the State on its Asian territory (Arabia, Syria, Lebanon, Iraq) ended. With the treaty signed in Sevres in 1920, the last Ottoman government had to accept the disintegration of the country. Thus the occupation risk of all the country has arisen. While the Ottoman Sultan and his Government totally submitted these conditions in İstanbul, Turkish people did not accept and were organized in places and referred to regional salvation.

The occupation of İzmir on 15th May 1919 by the Greeks was an important historical event that deeply impressed the Turkish Nation. Reactions and protests were organized across the country after the occupation. The most effective protests were the ones in the capital, İstanbul. Besides being a management center at that times, İstanbul had an important position in cultural aspects. The leading training institutions and cultural centers of the country were in İstanbul. Thus these centers were the first to take action against the occupation of İzmir. Especially the reaction of the students and the instructors of the University (Darüfünun) was extremely significant. During the meetings held in the University, within the framework of passive resistance they are required first to condemn the occupation by telegrams, then to organize comprehensive demonstrations. Approximately in all the demonstrations the University youngster prepared the invitations and organized the demonstrations and tried to enlighten the public opinion. The indignation meetings in İstanbul just after the occupation of İzmir started on 17th May and continued intermittently until 30th May. During the demonstrations the Sultan, the government, Ottoman Upper House and Chamber of Deputies and Ottoman press were addressed and required that they should not be silent against the occupations and cruelties. Not only were the Ottoman authorities blamed in these demonstrations, the Allies were also criticized for their harsh behavior and unfair practices. Consequently the telegrams condemning the cruelties against Turkish people and protesting the occupations were sent to the representatives of the Allies in İstanbul, the spouses of European and American States presidents and to their parliaments and

the distrust against these states was mentioned. Then as a result of the restraints and prohibitions, the demonstrations were shifted to different cities and towns of Anatolia. The speeches were also of utmost importance in the above-mentioned demonstrations. Thus with the help of these speeches, Turkish people were gathered around the Spirit of National Struggle and formed nearly the infrastructure of National Struggle.

When we refer to today's social movement perspective of the above-mentioned demonstrations, first we have to mention this: social movement theorists adopt an active point of view rather than a passive one regarding the fundamental participants. Thus the supporters of social movement seem to have a perception that they have the power to affect their future by collective action. At this point, the action planners of the year 1919 were a conscious and single-minded generation who analyzed the situation of the country and socio-political situation of the World well. They had the thought that the youth would be the builders of the future. With this confidence and determination they organized the demonstrations.

When we look at both the preparation phase and action phase of the demonstrations, we reach to information completely overlapping today's actions and that light the way from past to present. Namely, as it is presented in the related section, in all the demonstrations (Fatih, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmet) invitations were prepared, and the causes, time and place and the organizers of the demonstrations were clearly stated in these invitation. In the communication area proceeding directly proportional with the development of mass media and transforming the society, the announcement texts of the social movement organizations are exactly as stated above. Besides the subject of location which is an important issue in social movements had the same importance in the demonstrations held in 1919. Location is a social product and plays a determinative role in making an impression in social memories.

The class profiles of the subjects forming the social base of the actions also differ. At this juncture former social movements had economic class base, but the social base of today's new actions has different classes. The actors of former actions mobilized the workers and middle-class people, but the new social movements are composed of new middle class. In this context the most prominent profile of the demonstrations in 1919 was the youth consisting male and female students (from all the levels of education) and middle class people.

In today's social movements it is important to conspicuously mention the demands or to go into memorable actions. The demonstrations have to be actions that should play on the target groups affections such as "sympathy" and "anxiety". At this point it's understood that in İstanbul demonstrations in 1919, non-violent symbols and images were used and oratory was the most important element. In brief, the literature of social movements was defined as "new" since 1970s and all the elements could also be seen in 1919 İstanbul demonstrations. In this context it is deduced that the above mentioned demonstrations planned as a social movement were verified both in the context of the elements as

determinative for the formation of a collective action and regarding the aim, policy, actor and actuality issues.

Keywords: 1919 İstanbul demonstrations, Occupation of İzmir, Social Movements

Giriş

Toplumsal değişimi destekleyen ya da engelleyen ve bu yönleriyle de toplum üzerinde kalıcı etkilere sahip olan kolektif davranış biçimleri arasında yer alan toplumsal hareketlerin, kökeni eskilere dayanmakla birlikte genel olarak modern toplumlarda yaygınlaşmıştır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları süresince toplumsal hareketlerin sınıf temelli yorumları itirazsız kabul görmüştür. Ancak 1920'lerde ve 1930'larda Avrupa'daki milliyetçi hareketlerin yükselişi ile sınıf yorumuna karşı itirazlar da başlamıştır. Kimi kuramcılar, sınıfsal hatların ve kimliklerin yıkılması sonucu kitleselleşmeden söz ederken; kimi kuramcılar da sınıfsal bakış açısını koruyarak bu görüşe itiraz etmişlerdir. II. Dünya Savaşı boyunca da devam eden tartışmalar, 1960'lı yıllardan itibaren asıl vurgusunu sınıf ve sınıfa dayalı toplumsal hareketlerden; kimlik ve kültür ekseninde tanımlanan yeni toplumsal hareketlere kaydırmıştır. Bu dönüşümde şüphesiz Avrupa ve Amerika'da başlayan çevreci, etnik, feminist, yerel özerklik hareketleri önemli ölçüde etkili olmuştur (İçli, 2015: 415). Böylece toplumsal hareketler, her dönem var olan düzen ve uygulamalardan duyulan memnuniyetsizlikler adına, ortak amaçlara ulaşmak için bir araya gelmiş insan toplulukları tarafından yürütülmektedir.

1830 yılında Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan Yunanistan'ın, Anadolu'ya yönelik istek ve hayalleri (Megalo İdea) bilinen bir gerçektir. Bu uğurda verdiği mücadeleler ve gerçekleştirdiği ittifaklar sonucu önce Selanik'i ardından Limni, Manastır, Sakız gibi adaları alarak hayalini büyüten Yunanistan, Girit'i de kendisine bağlayarak hedefine ulaşmaya çalışmıştır. I. Dünya Savaşını da fırsat bilerek itilaf güçleri yanında savaşa katılan Yunanistan'ın amacı, hayal ettiği topraklara kavuşmaktı. Neticede Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi gerekçe gösterilerek Yunan ordusu İzmir'e çıkartılmıştır.

İzmir'in işgali, Milli Mücadele tarihinde ayrı bir yeri olan ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından birini teşkil eden önemli bir olaydır. Öyle ki, Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan işgaller içinde Türk milletinin en çok tepki gösterdiği hadise İzmir'in işgali olmuştur. İzmir'in işgalinin ardından aydınlar ve geniş halk kesimleri, işin ciddiyetinin farkına varmışlar ve bağımsızlığa ulaşacak en emin yolda ilerlemek üzere bir arayış içerisine girmişlerdir. Dolayısıyla Kurtuluş Savaşı'nda milletin direnme gücünü harekete geçiren, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgalidir denilebilir. Bu işgal üzerine gerçekleşen büyük uyanışta kuşkusuz gençlerin önemli bir payı olduğu hatta gençlerin direnişin ön saflarında yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan İzmir'in işgaline karşı başlatılan tepkiler, Türk milletinin canı pahasına yurduna sahip çıkacağına da açık bir göstergesiydi. Nitekim öyle de olmuştu. İzmir'in işgali, bütün yurttaki tepki ile karşılanmıştı. Çünkü alınan ilk haberlerden facianın boyutları açıkça anlaşılıyordu. Ayrıca işgalin İzmir ile sınırlı kalmayacağından da korkuluyor ve hatta bunun ilhâka dönüştürülmesi ihtimali korkuları daha da arttırıyordu. Bu sebeple Batı Anadolu'daki şehir ve kasabalardan başlamak üzere, ülkenin hemen her tarafında mitingler düzenlenmiş, bu mitinglerde nutuklar söylenmiş ve ilgili makamlara işgali protesto eden telgraflar çekilmişti.

Protesto mitinglerinin en kapsamlısı ve görkemlisi, aynı facianın tehdidi altında bulunan İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olması sebebiyle son derece önemli bir merkezdi. Ülkenin neresinde bir olay meydana gelse mutlaka yankıları başkentte de hissedilirdi. İtilaf devletlerinden aldığı destek üzerine İzmir'i işgal eden

Yunanistan'a karşı, tüm dünyaya sesini duyurmak isteyen İstanbul halkı, başkentin çeşitli yerlerinde mitingler tertip ederek, bu haksız işgal olayını protesto etmişlerdir. Dönemin meşhur yazarları ve hatiplerinin de katıldığı, geniş kitlelerin de takip ettiği bu mitinglerde, özellikle İstanbul Darülfünûn'u son derece etkin bir rol üstlenmiştir. Tarih alanında yer alan kaynaklarda, söz konusu olay ile ilgili bilgilere erişim mümkün olmakla birlikte; bu tarihi olayı bir toplumsal hareket olarak tasarlayan ve bu yönde somut bir olay üzerinden içerik analizi yöntemiyle inceleyen çalışma bulunmamaktadır. Bu noktada toplumsal hareketle ilgili alan yazınına önemli ve orijinal bir katkının sağlanacak olması, çalışmanın önemini ve amacını teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu tarihi gerçekliğin ışığında ve İstanbul mitingleri özelinde tasarlanan çalışmada, mitinglerle başlayan hareketlenmenin bir toplumsal hareket olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayım, kolektif bir davranışın gerçekleşmesine ilişkin öne sürülen *Yapısal Durumdan Kaynaklanan Etkenler, Yapısal Gerginlik, Genelleşen Bir İnançın Gelişmesi ve Yayılması, Hızlandırıcı Etkenler, Eylem İçin Katılanların Seferber Kılınması ve Sosyal Denetim* (Marshall,1999: 742-743) kriterleri üzerinden, niteliksel çözümleme yöntemiyle doğrulanmaya çalışılacaktır. Olayın tarihi arka planının bu kriterlerde ayrıntılı olarak sunulmasıyla; 1970'lerle birlikte literatüre yerleşen yeni toplumsal hareketlerin konu ve kavramlarının, 1919 yılında gerçekleştirilen bu tarihi mitinglerle eşleştirilmesi sağlanacaktır. Böylece alandaki literatüre özgün bir inceleme kazandırılması amacına da ulaşılmış olacaktır. En önemlisi de bu halk hareketinin hemen her yönünün incelenmesiyle, milli tarihimizin en ilgi çekici yanı bir kez daha değişik bakış açısıyla ve içerik çözümlemesi yöntemiyle sunulmuş olacaktır.

Toplumsal Hareketlerin Tanımına İlişkin Genel Çerçeve

Toplumsal hareketler günümüz gelişmiş demokratik toplumlarının önemli bir ögesi haline gelmiştir. Genel olarak 'toplumda değişimi amaçlayan organize oluşumlar' olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal hareketleri açıklamak için birçok teori geliştirilmiştir. İlk dönemde kolektif eylemin ve toplumsal hareketlerin daha çok kalabalık, sürü psikolojisiyle ve toplumdaki yaygın kızgınlık ve şikâyetlerden doğduğu düşünülmüştür. 1960'ların sonunda da bireysel eylem gibi kolektif eylemlerin de rasyonel olduğu düşüncesinden hareket eden Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teori, rasyonel tercih anlayışına dayanarak ve ekonomideki arz-talep ve kâr-zarar mekanizmalarını kullanarak toplumsal hareketlerin kaynak üretme ve kullanma stratejilerini açıklamaya çalışmıştır. Bu kuramda toplumsal hareket örgütleri, ekonomik piyasadaki şirketler gibi değerlendirilmiştir. Teorilerin çizdiği anlam çerçevesine göre 1950 ve 1960'ların insan hakları, 1960 ve 1970'lerin öğrenci, 1970 ve 1980'lerin protesto hareketlerinin toplumsal hareketleri gündeme getirdiği söylenebilir. Ancak, burada toplumsal hareketler söz konusu bu yaklaşımlar çerçevesinde uzun uzadıya ele alınmayacak, kavramın özüne ilişkin önemli noktaları göz önüne getirecek genel bilgiler ışığında sunulacaktır.

Buna göre; belli bir dayanışmaya dayalı, bir çatışma özelliği taşıyan ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan kolektif davranış biçimi olan (Melucci, 1999: 87) toplumsal hareketler, biçimsel olmayan bir organizasyon temelinde, grup ya da grupların katılımı ile büyüyen bilinçli bir süreci anlatmaktadır.

Touraine (1999: 44) toplumsal hareketleri, birbiriyle hâkimiyet ilişkileri ve çatışma düzleminde karşı karşıya gelen, aynı kültürel yönelime sahip ve bu kültürün ortaya çıkardığı aktivitelemlerin toplumsal kontrolü için mücadele eden aktörler hareketi olarak görmektedir. Bu nedenle toplumsal hareketler; tasarladığı bir modeli olan, yerleşik kurumlar alanındaki toplu eylemler yoluyla ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe ulaşmayı sağlayabilmek için girişilen toplu bir mücadele (Giddens, 2000:541) sürecini de ifade etmektedir.

Temelde sosyo-politik nitelikli oluşumların bir görünümü olarak karşımıza çıkan toplumsal hareketler, kolektif davranışlar olarak da tanımlanmaktadır. Kolektif davranışlar ise, birey ve

toplumun tutum ve zihniyetlerini belirleyen eylem şekilleridir (Türkdoğan, 2013: 11). Ancak bu süreçte, geniş ölçüde toplumdaki kaynaklanan norm ve oluşumların etkisi de göz ardı edilemez. Nitekim her düşünce sistemi, felsefe, kültür ve medeniyet, içinde doğduğu toplumun norm, değer ve hayat tarzının toplamıdır.

Kolektif bir davranış şekli olarak toplumsal hareketler, kolektif etkileşim ile biçimlenmektedir. Genel anlamda kolektif etkileşim, çok sayıda kişinin ya da grubun aktif olarak katıldığı ve birbirlerine tepki verdiği sosyal durumlardaki davranışlar anlamına gelmektedir. Kolektif davranış dendiğinde ise, daha ziyade linç eylemleri, bir başka gruba karşı ayaklanma, açlık yürüyüşleri ya da devrimci bir çıkış yapan kalabalıklar, taleplerini desteklemek için kitlesel protestolarla seslerini duyuran topluluklar kastedilmektedir (Şerif ve Şerif, 1996: 337). Ancak toplumsal hareketlerde kolektif davranışın vurgusu hakkında farklı açıklamaların bulunduğu da dikkati çekmektedir. Buna göre, kolektif davranışın “kısa süreli ve genellikle organize olmayan” kişilerce sergilendiğini, toplumsal hareketlerin ise “daha uzun süreli, daha organizeli ve daha spesifik hedeflere sahip” olduğu ifade edilmektedir. Kolektif davranış toplumsal hareketlerin özelliğinden ziyade bir kitle davranışı olarak gören bu yaklaşım, toplumsal hareketleri “kolektif eylem yoluyla bilinçli destek ya da direnç gösteren örgütlü grup” hareketi olarak değerlendirmektedir.

Kıscası toplumsal hareketleri, yüksek sembolik bütünleşme ve küçük derecede bir rol ayrımı, süreklilik, değişik organizasyon biçimi ve eylem şekli ile amaçlarının peşinde koşan, temelde sosyal bir değişim isteyen ya da değişimi engellemeye çalışan, harekete geçmiş, birbirleri ile dayanışma içinde olan kişilerden oluşan bir hareket olarak tanımlayabiliriz (Kılıç, 2002: 95). Mevcut toplumsal zaman ve düzenin, bilinçli olarak ya yaşanmış bir geçmişe ya da yaşanılması planlanan geleceğe ait bir yansımayla aşılması için duyulan arzu ise, tüm toplumsal hareketlerde olan bir durumdur (Göle, 2000: 26). Buna göre, toplumsal hareketlerle ilgili toplumun önemli bir kısmını doğrudan ilgilendiren, gündelik hayatın olağan akışını etkileyen, toplumsal sorunların giderilmesi için bireylerin inisiyatif almasını gerektiren ve ortak bir eylemi içeren özellikler ön plana çıkmaktadır.

Günümüz toplumlarında sınıflar arasındaki dinsel, ırksal ve kültürel farklar eskisi kadar belirgin ve keskin değildir. Özellikle toplumların büyük bir bölümünde orta sınıflaşmanın ortaya çıkması, iletişim teknolojisindeki olağanüstü gelişmelerle toplumların artan oranda birbirlerinden etkilenmeleri, bu anlamdaki sınıflar arasındaki farkı yumuşatmaktadır. Modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme gibi süreçlerin yoğun bir şekilde yaşanılması, toplumları derinden etkilemekte ve toplumsal yapılarda dönüşümler yaratmaktadır. Meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucunda toplumsal hareketlerin türü, kapsamı, konusu, aktörleri ve değerler dizisi de farklılaşmaktadır (Şentürk, 2006: 39). Böylece toplumsal hareketlerde “eski” ve “yeni” ayrımı ortaya çıkmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler, çoğulculuk ve demokrasi değerlerinin yoğun olduğu güçlü bir sivil toplum ile desteklenmiş toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki mücadeleler genelde kimliği ifade edebilme, katılım hakkı ve sivil haklar gibi kültürel alanda gerçekleşmektedir. Bu alan devlet değil, özel ve kamusalın sınırlarının birbirini zorladığı sivil toplumdur. Özel ve kamusal alan arasındaki sınırların kalkması ise yaşam kalitesi ve kimlik odaklı yeni çatışma tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Çayır, 1999: 14-15,24). Buna göre yeni toplumsal hareketler, yerel bir tabana ya da küçük gruplara dayalı olarak, özel ya da yerel sorunlar etrafında, toplumsal nitelikteki bir hareket çemberiyle, değişken üyeleriyle, akıcı hiyerarşiler ve serbest otorite ile toplumsal ağlarını oluştururlar (Scott, 1990: 19).

Altmışların sonunda ve yetmişlerin başındaki öğrenci ve işçi ayaklanmaları ile yetmişlerde doğan kadın kurtuluş hareketleri, cinsel özgürlük hareketleri, ekoloji-çevre hareketi ve seksenlerin

başındaki barış hareketinin eylemlerinde, fikirlerinde ve örgütlenme biçimlerinde ortaya çıkan farklılıklar ve bu hareketleri “yeni” kılan özellikler, hem bilginin niteliğinde hem de toplumsal örgütlenmede gözükmemektedir. Onların yeniliği, genel oy hakkı kazanıldığından beri ortaya çıkan sendika, meslek örgütü gibi birçok hareketin tersine, kendi rollerini parlamento üzerinde bir baskı oluşturma aracı olarak görmemeleri olgusunda yatmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, siyasal iktidarların sahip oldukları veya en iyi durumda sağladıklarından daha fazlasını talep etmekteydiler. Bu tutumlarıyla da yeni toplumsal hareketler, siyasal iktidarların ve partilerin temsil edemediği alanlar ve içeremediği talepler üzerinde durmuşlardır. Böylece kadın hareketi, etnik azınlık örgütleri, çevre ve barış hareketleri, yurttaş inisiyatifleri gibi hareketler, kâr gözetmeme temelinde toplumsal bir ihtiyacı karşılamak üzere örgütlenmiş demokratik kurumlar olmuşlardır. Yetmişlerde özellikle kadın hareketi ve etnik azınlık örgütleri, çok az parayla yürütülen gönüllü örgütler olarak işe başlamış olsalar da, daha başarılı olanları biraz kamu yardımı sağlamak için kampanyalara girişmişler ve bunu da elde etmişlerdir (Sanlı, 2003: 57-58).

Bir toplumda var olan toplumsal ilişkilere dair sorunlar birikebilir ve zamanla bir değişim sürecini başlatabilir. Bu sorunlar genellikle belirli toplumsal grupları etkiler. Örneğin belirli cemaatleri, ulusları, sınıfları, ırksal, etnik ve toplumsal cinsiyet gruplarını, dini ve siyasi gruplaşmaları ve benzerlerini. Süreç, bazı insanların statükonun bazı yönlerini içeriden sorgulaması ya da reddetmesiyle başlayabilir. İnsanlar başkalarının da benzer deneyimler yaşadıklarını, aynı sorunlara işaret ettiklerini, aynı soruları sorduklarını ve aynı itirazları yapmaya eğilim duydıklarını keşfettiklerinde, süreç toplumsal bir sürece dönüşür. Bunun ardından insanlar kendilerini başkalarıyla özdeşleştirmeye ve onlarla ilişkiye geçmeye yöneltirler. İşte bireysel ve yalıtılmış olabilecek olan bir süreci toplumsal bir sürece dönüştüren de budur. Buna göre toplumsal hareketler, kurulu yapılara verilen onayın kolektif olarak geri çekilmesi olarak da anlaşılabilir (Brecher, Costello ve Smith, 2002: 42-43).

Diğer taraftan insanların toplumsal hareketlere katılmasını sağlamak o kadar kolay olmadığı gibi katılanların hareketi sürdürmesi de kolay değildir. Çünkü hareketin aktörleri çoğu zaman toplumun diğer kesimlerinden ve özellikle de iktidar ve elit grupların ciddi direnciyle ve hatta açık muhalefetiyle karşılaşır. İstenen değişimin gerçekleşmesi için uzun soluklu ve etkin çalışma gerekmektedir. Bu süreçte güçlü bir liderlik bir toplumsal hareketin avantajına çalışan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Liderlik, kaynak toplama konusunda toplumsal tabanın ikna edilmesi, elitlerle sonuç getirecek biçimde ilişki kurulması yanında, halkın ve kamuoyunun etkilenmesi için de önemlidir. Önemli ölçüde bir ikna süreci olan sosyal değişim çabaları ve toplumsal hareketlerde güçlü liderlik bulunması, kamuoyunu etkilemede ve taraftar toplamada daha kolay ikna edeceği için hem taraftarları harekete geçirmeyi başarır hem de potansiyel rakipleri ve devlet otoritesini temsil eden grupları istedikleri değişiklikler konusunda ikna edebilir. Bu noktada toplum ve siyasal iktidar ilişkisine Avrupa'daki tarihsel gelişimi açısından bakıldığında, kişilerin topluca hareket ederek sistemleri etkileyecek ve değiştirecek örgütlenmeler oluşturduğu görülmektedir. Toplumsal hareketler de bu geleneğe bağlı olarak kendi tepkilerini örgütlenerek göstermişler ve siyasal iktidarın yönetici gücünün meşruluğunu tartışma gündemine getirmişlerdir. Böylece siyasal partilerin yanı sıra yeni toplumsal hareketler de siyasal katılımın önemli bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır (Sanlı, 2003: 63).

Buna göre bir toplumsal hareketin ortaya çıkması ve yayılması açısından hareketin üyeleri ile toplum arasında sürekli bir iletişimin olması gerekmektedir. Böylece toplumsal alanda bilgi alış-veriş süreci de başlamış olacaktır. Ancak yine de iletişim tek başına toplumsal bir hareketin ortaya çıkması için yeterli değildir. Bu nedenle iletişimin en önemli özelliği hem harekete katılanlar hem de hareketin dışında kalanlar için ortak değerlerin ortaya çıkmasına yardımcı olmasıdır. Politik ve sosyal bir dünyada yaşayan toplumsal grupların kendi kimliklerini topluma kabul ettirmeye çalışmasında

medya aracılığıyla bireyleri ve grupları kısacası toplumu bilgilendirmesi son derece önemlidir. Böylece tarihsel duruma, ideolojik geleneğe ve başka sosyo-kültürel koşullara göre sosyal gruplar ile toplum arasında karşılıklı iletişim süreci de başlamış olmaktadır (Kılıç, 2009: 104).

Yine aynı şekilde toplumsal hareketler, (özerkliklerini ve spesifik grup ve organizasyonel kimliklerini alan) paylaşılan toplu kimliğin temelini dayalı olarak toplum çatışmasıyla bağlantılı bireyler ve/veya organizasyonlardır (Diani, 2001: 7). Bu çerçevede toplumsal hareketleri, genel olarak toplumsal yapılar arasında süregelen çatışmada oluşan ve kolektif eylem biçimleri olarak ortaya çıkan hareketler şeklinde tanımlamak gerekmektedir (Collas, 2002: 69). Aslında sosyal ve politik karşı çıkışların bir sonucu olarak değerlendirilmesi gereken toplumsal hareketlerin tanımlayıcı öğelerinden birisi de, araçlarının değişime açık olmasıdır (Mucchielli, 1991:7).

Bu nedenle toplumsal hareketlerin kaçınılmaz olarak bireyler arası etkileşim üzerine kurulması zorunludur (Uyar, 2003:137). Öyle ki, etkileşimin kalitesi ve sürekliliği toplumsal hareketleri etkinleştirmektedir. Bu başarıya katkıda bulunabilmenin ön koşulu ise etkileşen bireylerin bilgi, birikim ve beklentilerini buluşturup, etkileşim neticesinde ulaştıkları sonuç ve elde ettikleri ürünü ortak olarak sahiplenebilmeleridir.

Toplumsal hareketin ne olduğuna ilişkin yapılan bu genel değerlendirmenin ardından, kolektif bir harekette bulunması gereken unsurlar ışığında toplumsal hareketlerin anlam çerçevelerini oluşturmak ve somut bir olay üzerinden analizini gerçekleştirmek, kavramın bütünsel anlamı açısından önem taşımaktadır.

1919 İstanbul Mitinglerinin Toplumsal Hareket Görünümleri

1. Yapısal Durumdan Kaynaklanan Etkenler:

Sosyal yapı, kolektif davranış tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, mali panik, 1929'da Amerika'da meydana gelen borsanın ani düşmesi, kapitalist sistemin olmadığı bir toplum içinde elbette oluşmayacaktı. Benzer şekilde ırk ayrımcılığından oluşacak bir isyan, radikal gerginliğin olmadığı bir toplumda meydana gelemez (Popenoe, 1983:554'den akt.Şentürk, 2006: 36). Bugün ileri demokrasilerde toplumsal hareketlerin ivme kazanması veya günümüzde çoğulcu toplum yapıları ve gelişen yeni iletişim teknolojileri ile toplumsal hareketlerin hızlanması da "hareket-sosyal" yapı arasındaki ilişkiyle açıklanabilir.

Bu bağlamda İzmir'in işgaline karşı başlatılan mitingler de büyük ölçüde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline bağlı olarak gelişmiştir. İstanbul Mitingleri ise başta Darülfünun öğrencileri olmak üzere gençliğin, hükümetin yaşanan olaylara karşı basiretsiz tutumu, İtilaf Devletlerinin Mondros Mütarekesi'ni işlerine geldiği şekilde kullanmalarını ve en önemlisi de dünyada yaşanan gelişmeleri iyi tahlil edebilme yeteneklerine bağlı olarak gerçekleştirilmiştir.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes hükümleri, Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin Osmanlı Devleti'ni parçalamayı öngören bilinen vaatlerini gerçekleştirebilecekleri uygun bir zemin yaratmıştı (Akşin, 1986: 181). Neticede İtilaf devletleri donanması İzmir limanına gelmiş ve itilaf devletleri donanması yerli Rumlar tarafından sevinç gösterileri ile karşılanmıştır. Bu sırada İzmir'de faaliyet gösteren Yunanlıların işbirlikçi cemiyetleri tarafından Rumların taşkınlıkları da gündün güne artmaya başlamıştı. Kurat'a göre (1986: 407), Rumların güttükleri asıl amaç, Türklerin sabrını taşıyıp karışıklıklara sebebiyet vermek, ardından bölgede güven sağlanamıyor diye Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini sağlamaktır. Böylece 12 Mayıs 1919'da müttefikler, Venizelos'a Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri serbestliğini vermişlerdir.

Aslında İzmirli Rumlar, işgal haberini 13 Mayıs Salı günü öğleden sonra Aya Fotini Kilisesi'nde Mavrudis tarafından okunan Venizelos'un beyannamesiyle öğrenmişlerdi. Venizelos'un

İzmir'in işgaline dair beyannamesinde; Yunan hürriyetiyle cins ve mezhep farkı olmadan, eşitlik ve adalet bahşedeceklerini, İzmir'deki etnik unsurlara itimat ve emniyet telkin edilir ve kardeşlik hisleri gösterilirse, Yunan millî menfaatlerine mükemmel şekilde hizmet edilmiş olunacağı belirtilmişti (Taçalan, 2007: 216-217).

15 Mayıs 1919 günü İzmir'in işgalini öğrenen Damat Ferit Hükümeti ise aynı gün bir bildiri yayımlama gereğini duymuştur. Bu bildiride, verilen notada Yunanlılardan söz edilmediğine işaret edilerek, hükümetin aldatıldığından söz edilmiştir. Fakat sonuç olarak hükümetin “*devlet ve millet haklarını korumak için kendine düşeni yaptığı*” öne sürülerek halk, “*sükûnet ve ağırbaşlı davranmaya*” çağrılmıştır (Türkmen, 2016: 31).

15 Mayıs 1919'da Yunanların İzmir'i işgali sırasında pasaport iskelesi civarında başlayan olaylar, kısa sürede şehirde Yunanların Türkleri tacize, hakarete hatta mezalime varacak eylemlere girişmeleriyle devam etmiştir (Çukurova, 1987: 461-471). Böylece, uzun süreden beri sessiz bir çılgılığa bürünmüş vatansever gençler, İzmir'e Yunanlıların ayak bastığını duyunca “*Artık Yeter!*” demiş ve “*Redd-i İlhak*” prensibini yayınlamışlar (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 2009: 153) ve “*İlhakı Red Heyet-i Milliyesi*”nin teşkil edilmesini sağlamışlardır. Heyet, 14 Mayıs 1919 akşamı, İzmir halkını adeta uyanışa ve direnişe sevk eden duygusal ve dokunaklı şu beyannameyi kaleme almıştır: “*Ey bedbaht Türk, Wilson prensipleri unvan-ı insaniyet kârinesini senin hakkını gasp ediyor ve namusun yırtılıyor. Artık kendini göster. Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen büyük bir kitle olduğunu ilan ve ispat et! Bu, sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsrân ve nikbet fayda vermez. Binlerle, yüz binlerle Maşatlığa koş ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et*” (Karlı, 2004: 134-135; Özsoy, 2007: 129-130)¹. Öktem (1991: 67), bu bildiriye “*İzmir gençliğinin eseri*” olarak anmaktadır. Bildiriler, Sultani öğrencileri ve İhtiyat Zabitleri Cemiyeti tarafından Türk mahallelerinde dağıtılmıştır. Bu beyannameden sonra gece yarısı İzmir'de Maşatlıkta (Yahudi Mezarlığı'nda) büyük bir miting yapılmıştır². Millî Mücadele ruhunun toplumsal bir harekete dönüşümünün ilk göstergesi sayılabilecek bu olayda halk, “*Vatanını seven Yahudi Mezarlığı'na gelsin!*” diye bağırarak, mahalle mahalle gezen gençlerin ve öğrencilerin çağrısına uymuşlardır (Apak, 1990: 12). Fakat yapılan bütün bu görkemli gösteriler ve halkın yoğun ilgisi, Özsoy'un da dediği gibi, İtilaf Devletlerini işgal konusundaki niyetlerinden vazgeçirmeye yetmemiştir (2007: 130).

İzmir'in işgal edileceği haberleri üzerine Redd-i İlhak Cemiyetinin yayınladığı prensipler ve dört bir tarafa çekilen telgraflardan hiç şüphesiz ki Mustafa Kemal Paşa da haberdardı. Büyük Nutkunda bu konudan şöyle bahsetmektedir: “*İzmir'in işgal olunacağına dair mayısın on üçünden beri fiili emareler gören İzmir'de bazı genç vatanperverler, ayın 14-15'inci gecesi bu elim vaziyet hakkında müdaveleî efkâr etmişler ve emri vaki haline geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhak ile neticelenmesine mani olmak esasında müttelik kalmışlar ve (Reddi İlhak) prensibini ortaya atmışlardır. Aynı gecede bu maksadın teşmilini temin için İzmir'de Yahudi maşatlığına toplanabilen*

¹ “*Ey Bedbaht Türk...Wilson prensipleri unvanı insaniyetâranesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetkediliyor. Buralarda Rumun çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunana verildi. Şimdi sana soruyoruz?... Rum senden daha mı çoktur?... Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster: Tekmil kardeşlerin maşatlıktadır. Oraya yüzbinlerle toplan ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. İlan ve ispat et...Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen bir kitlei kahire vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsrân ve nikbet fayda vermez! Binlerle, yüz binlerle, maşatlığa koş ve Heyeti Milliye'nin emrine itaat et*”. İlhakı Red Heyeti Milliyesi Tarihi intişarı: 14/15 1335 Çarşamba/Perşembe (Öktem, 1991: 33).

² Redd-i İlhak prensibinin yayınlanmasıyla başlayan İzmir'deki ilk mitingi Haydar Rüştü Öktem şu şekilde anlatmıştır: “*O gece yatsından sonra mahallelerde davullar çalındı, bekçiler bağırdı. Halkı Maşatlığa davet etti. Maşatlıkta ateşler yakıldı. Mitingler yapıldı*” (Öktem, 1991: 32).

halk tarafından bir miting yapılmışsa da ertesi gün sabahleyin Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesiyle bu teşebbüs ümit edilen derecede temini maksat edememiştir” (Öktem, 1991: 28).

Söz konusu beyan, yüreği vatan sevgisiyle dolu nice gençleri de harekete geçirmiştir. Zira Yunan askerleri, kışla meydanından saat kulesine ulaştıklarında, bir el silah sesi duyulmuştu. Bu olay, aslında Yunan işgaline karşı gösterilen ilk bireysel ve fiili tepkidir. Malum üzerine İzmir’de yayımlanan Hukuk-ı Beşer Gazetesi’nin sahibi Hasan Tahsin, Yunan bayrağı taşıyan askere, elindeki tabanca ile ateş eden ve Yunan’a ilk kurşunu sıkın kişi olarak tarihe geçmiştir.

Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu* adlı eserinde bu olayı şu şekilde anlatmaktadır (1990: 4-5): “*Büyük iki vapurdan dubalar vasıtası ile dışarı çıkarılan Yunan askerleri rıhtımda İzmir metropoliti tarafından takdis edildiler ve orada bir geçit resmi yaptılar. İlk çıkan kıta, Miralay Zafiryos kumandasındaki Yunan tümeni imiş. İlk önce teknil bir alay rıhtıma çıkarılarak burada toplanılmıştır. Toplantı bittikten sonra iki Efzun taburu öncü olarak hareket etmiş, Kokaryalya doğru yürümüşlerdir. Yürüyüş kolumun etrafı heyecandan muvazenesini kaybetmiş yerli Rumlarla sarılıyor. Türkler korku ve nefretle, diğer ecnebiler hayretle bu yürüyüşü seyrediyorlar. Türk halkı birdenbire sersemlemiştir. Öncüdeki Efzun taburu, üstü otel ve altı kahve olan ve adına Askeri otel denilen binanın önüne geldiği vakit otelden bir silahın patladığı işitildi. Bu silah sesi üzerine teknil Efun taburu yüzgeri ederek darmadağın rıhtımdaki toplanma noktasına doğru kaçmağa başladı. Bu kaçış, görülmeğe lâyıktı. Efunların püskülleri, ufki bir vaziyette arkalarında uçuyordu. Bu silahı, Hasan Tahsin isminde bir gencin patlattığını ve kendisini de orada Yunan askerlerinin öldürdüğünü herkes söylüyor” .*

Sömürgeci ve sömürücü dört büyük devlet, işgal günü faciaları üzerine hiçbir tepki göstermemişlerdir. Nitekim işgalden hemen sonra, şehrin Türk halkının ileri gelenlerinden bazılarının Müftü Rahmetullah Efendi’nin başkanlığında, Amiral Calthorpe ile görüştiklerinden bahseden Umar, Calthorpe’un heyetle çok kısa süreliğine görüştüğünü ve yaşanan Yunan faciasına ilişkin olarak da “*Bağlaşık devletlerce İzmir’in işgaline Yunan kuvvetleri memur edilmiştir. Bu kuvvetlerin komutanı da, güvenlik için ve kendisine verilen görevin iyi yapılması için istediği ve gerekli gördüğü tedbirleri almaya yetkilidir. Ben buna karışmam”* dediğini kaydetmektedir (1974: 194).

Umar’ın (1974: 193) da ifade ettiği gibi, Askeri Kırathane önünde Yunan’a o ilk kurşun atılmasaydı, belki de İzmir’de 15-16 Mayıs 1919 günlerinin büyük olayları çıkmayacaktı. Bu olaylar bütün Türk halkını ayağa kaldırmayacak, yüreğini kinle, direnme azmi ile doldurmuyacaktı. Batı Anadolu’da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin kuruluşu öncesindeki Milli Mücadele Ruhu’nun teşkili zorlaşacak belki de mümkün olmayacaktı.

2. Yapısal Gerginlik:

Yapısal gerginlik aslında sosyal yapıda beliren gerginliklerin uzun sürmesidir. Smelser gerilimi grupların istekleri ile mevcut koşullar arasındaki gerilimleri de içine alacak şekilde tanımlayarak, döngüsellik tehlikesini göze almış olsa da, "yapısal gerilimi" kolektif eylem için gerekli bir koşul olarak vurgulamıştır. Ona göre değişime yönelik her çaba bir gerilimin sonucu olmak zorundadır (akt.Jasper, 2002: 52-539).Örneğin mali patlamalar, panikler, moda devri-daimleri, çılgınlıklar geleneksel toplumlar için basit de olsa bir takım gerginlikler yaratabilir. Bu gibi olaylar, şiddet ve yoğunluk derecesine göre kolektif davranış dediğimiz türde olayların meydana gelmesine yol açabilmektedir. Ayrıca bu düşmanlık ve saldırganlık tavrı içinde reform hareketleri, ihtilalci ayaklanmalar türünden hareketlere de rastlamak mümkündür (Türkdoğan, 2013: 29-33).

Gazeteci Haydar Rüştü Öktem’in anılarında anlattığına göre (1991: 60-61), İzmirli gençler işgalden iki ay kadar önce Kemeraltı’nda Hacı Hasan Hanı’nın bir odasındaki Türk Ocağı’na buluşma

yeri olarak seçmişlerdir. Burada sabah akşam toplanıp gelişmeler hakkında görüşmeler yapmaktaydılar. İzmirliiler, ülke üzerinde dolaşan kara bulutlara karşı bu geçlere güvenmekteydiler. O zamana kadar sekiz on gencin ara sıra toplanıp gençliğe özgü tartışmalarla vakit öldürdükleri bir yer olan Ocak, artık yurdu tehdit eden kanlı bir maceraya karşı savunma kalesi görünümüne gelmişti. Gençler gece gündüz çalışmakta, yayın yapmakta, yabancılarla temas etmekteydiler. Muhtıralar hazırlayarak yabancı temsilcilere (İngiliz ve Fransız) vermekte, gelişmeleri izleyerek bilgi toplamaktaydılar³.

Gençlerin Ocak'ta süren ateşli konuşmalarını ve içlerinde yanan vatan aşkını en güzel özetleyen olay ise, 14 Mayıs akşamı yaşanmıştır. Söz konusu tarihte, Amiral Calthorpe'un İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini bildiren notası, İngiltere Konsolosu James Morgan tarafından Vali İzzet Bey'e, Yarbay Smith tarafından da Ali Nadir Paşa'ya verilmiştir. Morgan ve Smith notalarını verip çıkarken, bir grup Türk genci tarafından çevreleri sarılmış ve gençlerden biri şunları söylemiştir: "*Beyler...biz büyük bir imparatorluğu idare etmiş büyük bir milletiz. Uyuyor görünmek istiyoruz, fakat bu çeşit vak'alar karşısında her zamankinden uyanığız...İngiltere'nin İzmir'i Yunanlılara vermeye hiçbir bakımdan hakkı yoktur...Yunanlıların İzmir'e gelişi büyük kargaşalıklar çıkaracak, binler ve binlerce insanın hayatına mal olacaktır. Belki şurada gördüklerinizden birçoğu şehit olacak ve belki ben de bunların arasına karışacağım. Fakat bu hakarete boyun eğmeyeceğiz ve biricik sebebi de siz olacaksınız*" (Taçalan, 2007:252-253).

15 Mayıs 1919'da Yunan palikaryalarının İzmir'e ayak basmaları, bütün yurttaki derin bir üzüntü ve infiale sebep olmuştu. Yunan askeri sahile ayak basar basmaz halkı "Yaşasın Venizelos" diye bağırma ve alkışlamaya zorlamıştı (Mısıroğlu, 1976: 49-50). İzmir telgrafçılarının işgal haberini tüm yurttaki telgraf merkezlerine ulaştırmaları, toplumsal hareketlenmenin de fitilini ateşlemiştir. Şüphesiz İzmir'in işgali İstanbul'da da büyük bir öfke doğurmuştu. En önce harekete geçen ise yine gençler olmuştur. Nitekim İmalat-ı Harbiye Usta Mektebi'nden "umum talebe namına" Mustafa Reşit imzasıyla yayınlanan şu bildiriye, gençlerin bu mücadelede ortaya koydukları yürekleri, karar ve azimleri açıkça anlaşılmaktadır:

"Sulh Konferansı canımızı isterse alsın. Fakat milletimizin namusuna leke sürüp bir avuç Türk nesline tasallut etmesinler. Garp'tan Şark'a irfan nuru taşıyan Türk ırkına taarruz etmesinler. Bugüne kadar fabrika tezgâhlarında baş döndürücü gürültüler arasında çekiç ve örslerle ifa ettiğimiz vatan hizmetimizi bundan sonra nasırlı ellerimize verilecek silahla titremeden icra edeceğimizi ve milletimizin bizden talep edeceği her vazifeyi sevine sevine yapacağımızı, yurdumuzu müdafaa için hayatımızın hiçbir kıymeti olmadığını arz ile sevgili İzmirimizin muhakkak surette kurtulmasını biz sanatkâr Türk çocukları talep ederiz" (İzmir Fecayii, akt. Sarıhan, 2004: 121-122).

Yine aynı şekilde İkdâm gazetesini de, üniversitede öğrencilerinin gösterilerini "Genç Talebenin Hissiyatı Vatanperveranesi" başlıklı haberde şöyle vermektedir:

"Darülfünun Konferans salonu dün geçlerin tarihi bazı tezahüratına sahne olmuştur. İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali üzerine muhtelif mekteplerden gelen binlerce kız ve erkek öğrencisi, bu müessif haber üzerine birçok vatanperverce gösterilerde bulunmuşlar, yüksekokullar talebesi dahi İzmir'in işgali haberi üzerine derslerine devam etmeyeceklerini beyan ile derse girmedikleri gibi, Mühendis Yüksek Okulu, Ziraat ve Yüksek Öğretmen Okulu talebeleri de tedrisatı tatil etmişlerdir" (İkdâm, sayı 8000, 18.15.1919'dan akt. Sarıhan, 2004: 122-123).

İzmir'in işgaliyle meydana gelen olaylar ve sonrası gelişmeler, yıldırım hızıyla yurdun dört bir köşesine yayılarak her vatandaşın kalbinde derin tepkiler uyandırmıştır. İşte bu manzara

³ Türk Ocağı'nın yönetim kurulunda Vasıf (Çınar), Mustafa Necati, Ragıp Nurettin, Haydar Rüştü ve Doktor hacı Hasanzade Ethem Bey vardı.

karşısında başta Darülfünûn öğrencileri ve hocaları başta olmak üzere, bazı gazeteler, aydınlar, sivil toplum örgütleri ve en önemlisi de sivil halk tüm dünyaya haksız işgali ve yaşanan olayları duyurma gayretiyle ve elbette ki temelinde bağımsızlık arzusuyla bir araya gelerek toplumsal bir hareketlenme gerçekleştirmişlerdir.

3. Genelleşen Bir İnançın Gelişmesi ve Yayılması:

İnançlar ya da ideoloji, gerginliğin asıl mahiyetini ortaya koyar. Düşmanlık, değer yönelimi, isteksizlik gibi inançların giderek sosyal ilişkilerde belirilmiş olması, kolektif davranışın zorunlu şartlarını hazırlamaktadır. Bazen bu durum şiddet eylemiyle de gerçekleştirilebilir. Bu da gerginliklerin sona erinceye kadar devam etmesini sağlar. İnançlar içinde liderlik, seferberlik, eylemin meydana geldiği “ortak kültürü” yaratır. Yapısal gerginlik yoluyla ortaya çıkan durumu yeniden düzenlemek için birtakım girişimler gerekir. Zira böyle bir durum, hiçbir önlem alınmadığında olası eylemciler için bir anlam taşıyabilir. Bu anlam; düşmanlık, inanç ve istekle doyumlu olma gibi gerginliğin kaynağını belirleyen yaygınlaştırılmış bir inanç sistemiyle sağlanabilir (Türkdoğan, 2013: 30-33).

İzmir’in işgaline karşı oluşturulan toplumsal hareketlilik elbette ki Kurtuluş Savaşı için büyük bir moral ve destek yaratmıştır. Zira bunun başlamasında da Redd-i İlhak Prensiplerini yayınlayan gençliğin yaktığı ilk ateş etkili olmuştur. Çünkü Sarıhan’ın da belirttiği gibi, Kurtuluş Savaşı yılları gençliğinin ideolojisinde en önde milliyetçilik gelmekteydi. Kurtuluş Savaşı’nın İttihat ve Terakki’nin İkinci Meşrutiyet’ten beri yetiştirmekte olduğu milliyetçi bir gençliği hazır bulduğunu belirten Sarıhan, gençliğin Türk tarihinin onur duyulacak bir tarih olduğunu düşündüğünü ve Türklüğü küçümseyen anlayışlara tahammül edemediğini, İslâmiyet’in değerlerini de Türklüğün değerleri içinde ele aldığını kaydetmektedir. Bu nedenle gençliğin kendisini “asrı”, yani “çağdaş” olarak tanımladığını söylemektedir (Sarıhan, 2004: 15).

Türk halkında işgal faciasına karşı uyanan tepkinin uzun vadedeki sonuçları şu iki belgede de açıkça anlaşılmaktadır:

“Bugünlerde Anadolu’da kendini gösteren hallerin ve hareketlerin gelişmesi, yerlerinden ulaşan telgraflarla bilgimize varmıştır. Bu üzülecek hal, İzmir’in işgali ile onu izleyen feci olayların kamuoyunda yaratacağı etki sonucu olup...” (20.09.1919 tarihli Padişah Beyannamesi) ve *“İzmir halesinden (trajedisinden) sonra idi ki, milletimiz hakikaten duygulanmış ve uyarılmış oldu ve derin bir uçuruma sürüklendiğini idrak etti. Ve ondan sonra haklarını kendi eliyle savunmaya karar verdi”*(Atatürk’ün 1920 yılının ilk günlerinde Ankara’da halka verdiği konferanstan. Nutuk no.98 ve 220 nolu belgelerden akt. Umar, 1974: 192-193).

İzmir’in işgalinden iki gün sonra İstanbul Darülfünûn Edebiyat Fakültesi öğrencileri kız ve erkekler olmak üzere konferans salonunda büyük bir toplantı yapmışlardır. Toplantının sonunda ise İzmir’in işgal olayını protesto eden bir beyanname kaleme alınarak yayınlanması istenmiştir (Türkmen, 2016: 31-32). İstanbul Üniversitesi Kadın ve Erkek Öğretim Üyelerinin yaptığı toplantı sonrası alınan karar ise şu şekildedir:

“Şevketli Padişahımız Efendimiz,

Türk İzmir’in Yunan askerleri tarafından işgaline dair olan kalpleri yaralayan elemli haberi alarak toplantı yapan İstanbul’daki okulların öğretmenleri yedi yüz senelik muazzam devletin ve on dört asırlık İslam hükümetinin müdafaası uğrunda canları fedaya hazır bulduklarını arz ve gelecekte ne olursa olsun terbiyesiyle mükellef oldukları Türk çocuklarını saltanat etrafında ebedi ve istiklâl aşkı ve icra edeline haksızlıklara karşı en derin isyan hisleriyle donatıp silahlandırmaya yemin ettiklerini, Türkiye’yi taksim eden her hangi bir muahedeye imza konulmaması ricasını takiben

bütün bu istekleri Padişah hazretlerinin huzuruna arz ederiz. O yolda ve her türlü durumda emir ve ferman Şevketli ve Sevgili hakanımız hazretlerindir” (Türkmen, 2016: 104)

İşte gençler üzerinden tüm yurda yayılan bu duygu ve özellikler, İzmir'in işgali sonrası alevlenen Kurtuluş Savaşı mücadelesinde çok etkili olmuştur.

4. Hızlandırıcı Etkenler:

Hızlandırıcı faktörler, kolektif hareketi ateşler. Genellikle olumsuz koşulları ifade eden bu faktörler, dramatik olayların ortaya çıkmasına neden olurken, kolektif hareketler için somut yerleştirmeler de yaratır. Böyle bir olay, korku ve düşmanlıkların altında yatan genelleştirilmiş bir inancın kuvvetlenmesini veya onarılmasını doğurabilir. Böylece, inanca bir gerçeklik boyutu kazandırılmış olur (Popenoe, 1983:554'ten akt. Şentürk, 2006: 37). Hızlandırıcı faktörler, daha önceki genel inancı doğrulayan özel olaylar olarak nitelendirilir. Artık bundan sonra yapılacak bir şey kalmamıştır ve hareketin bir eylem aşaması olan “eyleme katılım” gerçekleşmiş olur (Marshall, 1999: 418).

İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından Yunanlılara işgal ettirilmesi, Türk Milleti'nin yüreğinde çok derin bir yara açmış, fakat o nispette de mücadele azmini kamçulamıştır. Bundan sonra görülen hırs ve azim, özellikle Yunan unsuruna karşı oluşan tepkinin doğal bir sonucu olmuştur. Yunan işgaline kadar mütareke çok çiğnenmiş; fakat Yunanlıların başlattığı mezzalim tüm ülke genelinde geniş çaplı mitinglerin düzenlenmesine ve halkın galeyana sebep olmuştur.

Askeri Kıraathane önünde Yunan'a o ilk kurşunun sıkılmasıyla başlayan ve 15-16 Mayıs 1919 günlerinin büyük olayları olmasaydı, belki de Türk halkında böyle bir ayağa kalkış olmayacak, yüreğini kinle, direnme azmi ile doldurmayacaktı. Belki de Batı Anadolu'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşu öncesindeki halk kurtuluş savaşının başlaması zorlaşacak, belki de mümkün olmayacaktı. Bu nedenledir ki Anadolu'nun işgal edilen her karış toprağı değerlidir ancak İzmir'in işgali ve sonrası yaşananlar adeta Kurtuluş Savaşı'nın da simgesi olmuştur.

Özellikle de işgal sonrası meydana gelen zulmün ve facianın fecaîye dönüşmesi, Anadolu'nun her yanında derin bir üzüntü yaratmış, bütün memlekette çok şiddetli tepkilere sebep olmuştur. Nitekim söz konusu fecaî, Uluslararası Araştırma Kurulu'nun 7 Ekim 1919 tarihli raporunda da yer alarak kısaca şöyle anlatılmıştır: “*İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgali haberinin civar kasaba ve köylerde öğrenilmesinden sonra, buraların Yunan halkı, Türk evlerini yağma etmeye ve Türklerin hayvanlarını çalmaya başlamışlardır. Muhtelif köylerde de bazı Türkler öldürülmüştür.*” (Umar, 1974: 193).

Mondros Mütarekesi'yle birlikte başlayan işgal politikasında, başta Yunanlılar olmak üzere işgalciler, işgal ettikleri yerlerde sadece sivil halka mezalim yapmakla kalmamış; Türk Milletinin bayrağı ve diğer mukaddeslerine de saldırmışlardır. Bunlardan en acısı, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği günde yaşanmıştır. Yerli Rumlar her tarafa mavi beyaz Yunanistan bayraklarını asmışlar (*İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No,9154, s.1. 'den akt. Üçüncü, 2015: 501) ve halkı da buna saygı duymaya zorlamışlardır. İlerleyen günlerde Yunanistan Kralı Konstantin de İzmir'e geldiğinde kendisine tahsis edilen Karşıyaka'daki köşke girerken, merdivenlere serilen Türk bayrağını çiğneme cüretini göstermiş (Aydemir, 1999: 513) ve bu olay da Türklerin maneviyatında büyük yaralar açmıştır.

15 Mayıs 1919'da İzmir'den başlayıp 9 Eylül 1922'ye kadar devam eden işgal döneminde, Yunan askerlerince başta İzmir ve çevresi olmak üzere Ege, Trakya, Marmara ve İç Anadolu gibi bölgelerde, Türk halkının çocuğundan yaşlısına varıncaya kadar çoğuna gasp, yağma, işkence, katliam türünde vahşet ve zulümler yapılmıştır. Sadece Kuzey Ege Bölgesinde 7 bine yakın Müslüman katledilirken, yakılan bina sayısı 13 bin civarındadır (Ayışığı, 2002: 777-779).

Turkish Studies

Bütün baskılara rağmen, Türk basını da milletin duygularına tercüman olarak, İtilaf Devletlerine karşı medeni cesaretle mücadele edebilmek için halkın milli duygular etrafında birleşmesinde etkili olmuştur. Basında çıkan haberler ve işgal bölgesinden daha içerilere doğru canını kurtarıp kaçabilen Türklerin anlattıkları ve işgalin genişlemesiyle artan facialar ve kıyımların bütün ülke genelinde öğrenilmesi, milletin ruhunda nefret fırtınalarının büsbütün kabarmasına zemin hazırlamıştır. (Türkmen, 2016: 31).

Ve tabii ki gençlik. Toplumsal hareketliliğin en önemli aktörleri olan Üniversite gençliği. Gençlik, Türk ve dünya kamuoyunun gerçekleri öğrenmesi konusunda da büyük görevler üstlenmiştir. Örneğin, 6 Haziran 1921 günü bütün dünya gençliğine seslenen bir bildiri kaleme alınmıştır. Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği'nin yayımladığı bildiride, Ege ve Marmara Bölgesi'ndeki Yunan zulümleri anlatılmakta, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilerinden oluşan soruşturma kurulunun da Yunan zulümlerini doğruladığı belirtilmektedir. Edebiyat Fakültesi, İzmir'in işgaliyle Yunanlıların yaptığı kötülükleri anlatmak için "Fecayi Komisyonu" kurmuş, ele geçirdiği kanlı olayların fotoğraflarını çoğaltarak yabancı ülkelere göndermiştir (Sarıhan, 2004: 152).

Yine aynı şekilde 17 Mayıs 1919 tarihinde Darülfünûn'un konferans salonunda yapılan protesto toplantısında öğrenciler, 18 Mayıs gününü "Milli Matem Günü" ilan etmişlerdir (Sunata, 2006: 33). Hatta 17 Mayıs 1919 tarihli Alemdar gazetesi "*Matem-i Umumi*" (bütün eğlence yerleri tatil edildi) başlığını kullanmıştır. Öğrencilerin bu toplantısına öğretim üyelerinden de destek gelmiştir. Konferans salonunda yaklaşık 4. 000 civarında öğrenci hazır bulunmuştur. Bu toplantıda Besim Ömer Paşa, Âkil Muhtar ve Rıza Tevfik Beyler konuşmuşlar ve İtilaf Devletleri temsilcilerine verilmek üzere bir protesto metni hazırlamışlardır (Türkmen, 2016: 58-59).

İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından Yunanlılara işgal ettirilmesi, Türk Milleti'nin yüreğinde çok derin bir yara açmış, fakat o nispette de mücadele azmini kamçılamıştır. Bundan sonra görülen hırs ve azim, özellikle Yunan unsuruna karşı oluşan tepkinin doğal bir sonucu olmuştur. Yunan işgaline kadar mütareke çok çiğnenmiş fakat Yunanlıların başlattığı zulüm, tüm ülke genelinde geniş çaplı mitinglerin düzenlenmesine ve halkın galeyana sebep olmuştur⁴.

Yaşanan tüm bu olaylar, Kurtuluş Savaşı mücadelesine büyük katkı sağlayan toplumsal hareketliliğin en önemli hızlandırıcı etkenleri olmuştur. Öyle ki bu hızlandırıcı etkenler, genele yayılan inanç sistemlerini üretebilmiştir. Bu suretle de toplumsal hareketin eylem kalıplarının yönelebileceği somut bir ortam hazırlanmıştır.

5. Eylem İçin Katılanların Seferber Kılınması:

Burada seferberlik, daha ziyade sosyal organizasyonun oldukça belirli bir hedefe göre biçimlenmesi ve odaklanması anlamını taşır. Bir kere belirleyici unsurlar ortaya çıkınca, öteki arta kalan unsurlar grup hareketini oluşturmada artı bir etki yaratabilir (Türkdoğan, 2013: 30). Örneğin Smelser'e göre, toplumsal bir harekete hareket mensuplarının katılımı ancak etkili bir liderlik yoluyla sağlanabilir (akt.Marshall, 1999:418).

Daha önce de belirtildiği gibi, işgale karşı başlatılan hareketliliğin içinde önemli bir yeri olan mitinglerde, şüphesiz Darülfünun öğrencilerinin etkisi büyük olmuştur. Düzenledikleri toplantılarda, yayınladıkları bildirilerde ve mitinglerde kızılı erkekli tüm gençliğin ön saflarda yer aldığı görülmektedir.

⁴ Aslında 1919 yılının ilk aylarında İstanbul'un işgal kuvvetleri, yerli azınlıkların gösterilerine vesile olan törenler düzenlemişlerdi. Bunun üzerine Süleyman Nazif'in "*Kara Bir Gün*" (9 Şubat 1919) başlıklı yazısı, hem Türk kamuoyunu harekete geçirmiş hem de işgal kuvvetlerinin sert tepkilerine neden olmuştu. Fakat Türklük aleyhine olan bütün bu hareketler, halkı daha çok uyandırmıştır (Afetinan, 1982: 107-108).

İzmir'in işgalini protesto etmek ve işlenen cinayetleri tüm dünyaya duyurmak amacıyla Türk Ocağı ve üniversite öğrencilerinin teşebbüsüyle Fatih, Üsküdar, Kadıköy ve Sultanahmet meydanlarında düzenlenen mitinglerde, pek çok hatip söz almıştır. Özellikle de Halide Edip, yaptığı cesur ve ateşli konuşmalarla bu mücadelenin simgelerinden biri olmuştur⁵. Nitekim Halide Edip, mitinglerde gençliğin isyanını şu sözlerle dile getiriyordu:

“.....Kardeşler, beni dinleyiniz! Hükümetler düşmanımız, milletler dostumuz ve kalbimiz de isyan kuvvetlerimizdir. Bütün milletlerin haklarını kazanacağı gün çok uzak değildir. O gün geldiği zaman bayraklarımızı alınız. Şimdi yemin ederek ve benimle beraber tekrarlayınız: yürüklerimizdeki mukaddes heyecan, milletlerin hakları ilan edilinceye kadar devam edecektir!...” (Ergun, 2007: 62).

İzmir'in işgal haberinin İstanbul'da duyulması üzerine yaşananları İ. Hakkı Sunata da anılarında şöyle anlatmaktadır (2006: 29-31: “ 17 Mayıs günü bütün üniversite öğrencileri heyecan içinde, üzüntüden ders dinlemeye mecal yok, o kadar sinir bozukluğu içindeyiz. Öğrenciler derslere girmedi, konferans salonunda toplandı. Ben hem memurum, hem talebe. Ben de gittim. İlk heyecanlı konuşmalardan sonra Rum asıllı talebelerin bu toplantıdan çıkması teklif edildi. Bunu teklif eden Hasan Dünderdi, bizim sınıftan. Yine bizim sınıftan Anadolu bir Rum asıllı arkadaş, şiddetle buna mukabele etti. “Ne hakla beni çıkarmak istiyorsunuz? Ben, bu vatanın evladı değil miyim? Bu kolumu bu vatan uğrunda kaybetmedim mi?” diye bağırarak harpte yaralanıp, kesilmiş olan sol kolunu gösterdi. Toplantıyı duyan dışarıdaki yedek subaylar ve öteki yüksekokul öğrencileri ve bir kısım gazeteciler de gelmişler. Kız öğrenciler, erkeklerin toplantı halinde olduğunu duyunca, onlar da zaten heyecanlılar, hepsi toplanmış, geldiler konferans salonuna. Erkek talebelerin arasında yer bulup oturdular”.

Şimdi sıra, İstanbul'da semt semt mitingler yaparak halkın işgale tepkisini göstermeye gelmiştir. İlk miting Fatih'te 19 Mayıs günü yapılmıştır. O gün bütün okullar ve daireler tatil edilmiş, Dükkanlar kapanmış, kadın ve erkeklerden oluşan büyük bir kalabalık grup, Fatih Meydanı'nda toplanmıştır⁶. “İzmir Türk kalacaktır” yazılı pankartlar açmışlardır (Karlı, 2004: 136-137). Bu mitinge katılan kadınların çokluğu ve kadın konuşmacıların halkı heyecanlandıran konuşmaları dikkat çekicidir (Kaplan, 1998: 73). Örneğin bu mitingde ilk sözü alan Halide Edip; “ Müslümanlar, Türkler, Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor. Gece, karanlık bir gece...Fakat insanın hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp mutlu bir sabah yaratacağız...” diyerek, dinleyicilerde büyük bir etki uyandırmıştır (Gül, 1996: 48).

Türk Ocağı ile öğrenci birliklerinin düzenledikleri bu mitingde, rengi al olan sancağın siyaha boyandığı izlenimi vermek için belediye balkonunun iki yanına dikilen bayrakların altına birer siyah perde asılmış ve katılanlara siyah rozetler dağıtılmıştır. Mitinge her kesimden insan katılmış olup kalabalıklar Halide Edip Hanım'ın konuşmasıyla dalgalanmış ve Hukuk Profesörü Selahaddin Bey'in teklifi üzerine milli hakların korunması dileğiyle padişaha bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu göreve Halide Edip ile iki öğrenciye verilmiş; fakat, Padişah Vahdeddin rahatsızlığını belirterek ziyarete gelen miting heyetiyle görüşmemiş, yalnız baş mabeynci Ömer Yaver Paşa vasıtasıyla “evlatlarının arzularını dikkate alacağını” belirtmiş (Türkmen, 2016: 59)⁷.

⁵ Halide Edip, İzmir'in işgalini 16 Mayıs günü Robert Kolej'den öğretmeni Miss Dodd'un telefonundan öğrendiğini yazmaktadır. Halide Edip İzmir'in işgalini haber aldığı günün ertesi günü Türk Ocağı'ndan da bir telefon almıştır: “İzmir boğazlaşmasını protesto etmek üzere hemen gel! Bu amaçla bir miting hazırlıyoruz. Bütün öğrenci birlikleri bunun içinde.” Halide Edip İzmir'e gittiğinde, Ocak'ta bütün gençleri heyecan içinde görmüştür. Biri, “Cebimde otuz lira olsa hemen İzmir dağlarına çıkacağım” demiştir. Halide Edip, “Bundan sonra ne padişahın zavallı siyaseti, ne de İtilaf orduları bir sürü genci İzmir'e gitmekten alkoyabildi” yanıtını vermiştir (Adıvar'dan akt. Sarıhan, 2004: 130-131).

⁶ Ayrıntı için bkz. Gülcan Işık, Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler, 2013, Nobel Yayınları, Ankara.

⁷ “Arkadaşların çoğu, halk arasına dağılarak bir taşkınlığa meydan verilmemesine çalışacak. Ocağa giden arkadaşlar da ufak kâğıtlar bastırılmışlar miting için, her tarafa dağıtmaya başlamışlar. Toplanma saatinden yarım saat önce Fatih

Bu miting üzerinden günümüz toplumsal hareketlerine bakıldığında; hareketlerin toplumsal tabanını oluşturan öznelere sınıfsal profilinin de farklılık arz ettiği görülmektedir. Eski toplumsal hareketler ekonomik olarak tanımlanan sınıf tabanına sahip iken, yeni hareketlerin toplumsal tabanı farklı sınıflardan oluşmaktadır. Eski hareketlerin öncüleri, işçileri ve orta sınıfı mobilize ederken, yeni toplumsal hareketler daha çok yeni orta sınıftan (genç nesil ve yüksek eğitim düzeyli gruplar) destek bulmaktadır. Bu yeni “orta sınıf radikalleri” daha genel hedeflere sahip ve sınıf farkındalığına sahip bir gruptur (Offe 1999: 68). Günümüz toplumsal hareketlerin eylemlerinde de isteklerini her zaman çarpıcı bir şekilde dile getirmeleri ya da akılda kalıcı eylemlerde bulunmaları önemlidir. Ortaya konan protestoların, hedef grubu etkileyecek ölçüde “sempati” ve “endişe” arasında çeşitli duygular uyandıracak eylemler olması gerekmektedir. Protesto eyleminin dikkat çekebilmesi için, eğer cazibe ve tehdit arasında doğru bir uyum sağlanamaz ise, bu durumda toplumdan destek almak bir yana, tepki de yaratılabilir. Bu açıdan söz konusu eylemdeki unsurlara bakıldığında her şeyin doğru ve etkili bir formda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

20 Mayıs 1919 Salı günü Üsküdar’da ikinci büyük protesto mitingi yapılmıştır. “*Davetiye: Memleketimizden her gün bir parça, düşman ayakları altında çiğnenirken biz Türk ve Müslümanlar, bu aziz topraklarımızı kurtarmak çarelerini düşünüyoruz. Bunun için bütün İslâm namını taşıyan kardeşler ve hemşirelerimizin bugün saat üçte Üsküdar parkına gelmelerini bekleriz. Darülfünun Gençliği*” (İzmir Fecayii, İleri, Zaman, Hadisat, İstiklâl, Yeni Gazete 21.5.1919’dan akt. Sarıhan, 2004: 133) şeklinde dağıtılan çağrı metninde de günümüz toplumsal hareketlerinin iletişim tekniğini görmekteyiz. Kitle iletişim araçlarının da gelişmesi ve toplumları dönüştürmesiyle doğru orantılı ilerleyen iletişim konusunda, toplumsal hareket örgütlerinin duyuru metinleri aynen yukarıda görüldüğü şekildedir. Sadece değişen şey, bu duyuruların koşullara uygun araçlarda sunuluyor olmasıdır. Diğer taraftan geçmişte de günümüzde de toplumsal hareketlerin hemen hepsinin simgeleştiği bir mekânı (park, meydan vs.) vardır. Mekânın toplumsal bir ürün olduğu tezinden hareket edersek, mekânın üretim sürecinde yaratılan yeni mekânların aynı zamanda yeni toplumsal ilişkiler de doğuracağı sonucuna ulaşırız. Diğer taraftan mekân üzerinden oluşturulan toplumsal hafıza da toplumsal hareketin ölümsüzlüğü noktasında oldukça önemlidir.

Bu mitingde şair Tal’at Bey, Kadınlar Derneğinden Sabahat Hanım, Dr. Ferruh Bey, Üsküdar Sultanisi öğretmenlerinden Mazhar Bey, Naciye Hanım konuşmuşlardır (Umar, 1974: 192). Naciye Hanım’ın şu sözleri, Türk kadınının da söz konusu mücadeleye tüm benlikleriyle dahil olduklarını göstermektedir: “*İzmir mülkümüzün tarih hayatından, coğrafyasından silinemez. Çünkü onda asırlarca yaşayan Türk hatıraları, Türk abideleri, tamamıyla Türk zeybekleri, anaları var. Ona sahip olmak isteyenler bu canlı abideyi hâkimiyetleri altında yaşatamazlar*” (Afetinan, 1982: 109). Bu mitingün sonunda, Türklerle meskûn yerlerin taksim edilemeyeceğinin basın yoluyla bütün dünyaya duyurulması kararlaştırılmıştır (Kurnaz, 1997: 152).

22 Mayıs 1919 Perşembe günü ise sürekli yağmur altında 20.000 kişilik bir halk kitlesi Kadıköy’de, Belediye Dairesi önünde toplanmıştır. Mitingde Fahrettin Hayri Bey, Şair Hüseyin Suat Bey, Münevver Saime Hanım, Ahmet Kemal Bey, Halide Edip konuşmuşlardır (Umar, 1974: 192). 22 Mayıs Kadıköy mitingine çağrı yazısını da “*Tıbbiyeliler*” imzasıyla bastırıp dağıtmışlardır. Bu

Belediyesi’nin önündeki meydana gittim. Burada ilk tayyare şehitleri Fethi, Sadık ve Nuri Beyler adına dikilmiş bir anıt var. Halk daha şimdiden meydanı hınca hınç doldurmuş. Önce, Tayyare Şehitleri Anıtı’na bakan cephedeki balkona baştanbaşa siyah bir örtü örttüler ve arkadan kırmızı rengi siyaha çevrilmiş beyaz ay yıldızlı bayrakları çıkararak astılar. Daha konuşma başlamadan, pek çok kimse, bu siyah bayrakları görünce, hele kadınlar, “Ah...ah...bunu da mı görecektik böyle...” diye ağlamaya başladılar. Bu sırada Halide Hanım siyah çarşafı ile balkondan konuşmasına başladı. Sonra bizim devletler hukuku hocası Salahattin Bey konuştu. Birkaç kişi daha konuştu, alınan karar okundu ve herkesin dağılması için rica edildi” (Sunata, 2006: 34-35).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35

mitingde Tıbbiyeli Mehmet Cevdet Bey de yaptığı heyecanlı konuşmada kendine “medeni” diyen dünyaya seslenmiş; “*Bizden ne istiyorsunuz?*” diye sormuştur (Sarıhan, 2004: 133).

İstanbul mitinglerinin en büyük ve dikkat çekeni 23 Mayıs 1919 tarihli Sultanahmet mitingidir. Daha öncekilerde olduğu gibi bu mitingün de başkahramanı Halide Edip olmuştur (Mısıroğlu, 1976: 54). Söz konusu mitingün çağrı metninde, bu hicranlı günlerde birleşmeye, anlaşmaya ihtiyaç olduğu belirtilerek, halkın işini gücünü bırakıp Cuma namazından sonra Sultanahmet’e koşması istenmiştir. Bu bildirin altında ise imza yoktur (İzmir Fecayii’den akt. Sarıhan, 2004: 136). Bu büyük ve coşkun mitingde, İstanbul’daki 50’yi aşkın dernek ve siyasi partinin temsilcisi ve üyeleri de hazır bulunmuştur.

Halk mitingi olarak nitelenen bu toplantıya katılanların sayısı 200.000 civarında tahmin edilmiştir. Toplantıya katılanlar arasında üniformalı subaylar ve gaziler de yer almıştır. Bu arada kalabalığa matem rozetleri dağıtılmış, Ahali İktisat Fırkası’nın hediye ettiği bu rozetlerin matem sonuna kadar göğüslerde bulunması istenmiştir. Caminin önüne yerleştirilen kürsü siyah bir örtüyle kaplanmış, ön yüzüne de Wilson ilkelerinin 12. Maddesini hatırlatan bir yazı asılmıştı. Cemiyetler adına katılanların önlerinde ise “*Hak İsteriz!*” yazılı levhalar konulmuştur. Öğrenciler de siyah bayraklar taşımışlardır (Türkmen, 2016: 59-60).

Mitinglerin gençler tarafından örgütlendiği, Halide Edip’in anılarından açıkça anlaşılmaktadır. Miting konuşmacılarını İngilizlerin tutuklayacağı ve Malta’ya götüreceği, bundan ötürü mitinglerden vazgeçilmesi ve eğer miting yapılırsa başına daha sessiz ve daha az tanınmış insanların getirilmesi gibi önerilerini, Halide Edip, Tıbbiyelilerin başında bulunan Reşit Galip’e söylemiştir. Reşit Galip, öğrencileri bu alanda harekete geçirmeye karar vermiştir. Bununla birlikte daha tehlikeli bir harekete karar verilmiştir: “Paris Barış Konferansı’na gidilmeden önce padişahтан seçim yapılmasını istemek. Bunu ifade eden afişleri sokaklara yapıştırmak”. Reşit Galip, “*Bizi bütün polis ve zaptiye örgütü izliyor*” demiş, fakat iki gün sonra İstanbul baştanbaşa bu afişlerle donanmıştır (Adıvar’dan akt. Sarıhan, 2004: 138-139).

Mitinglerde halk, İtilaf devletleri’ne karşı “*milli ve medeni cesaretle mücadele etmeye, birlik ve beraberlik içinde olmaya, uyanıklığa, ellerinden gelen her şeyi vatan için yapmaya, fedakâr olmaya*” davet edilmiştir (Kaplan, 1998: 71). Mitingler aracılığıyla halk arasında birlik ve beraberlik sağlanırken, diğer bir deyişle vatanın bütünlüğü savunulurken; kamuoyu oluşturularak, halka mücadele fikri de aşılanmıştır.

Bu arada İstanbul basını bu olayı hafızalarda devamlı canlı tutmaya çalışmış “*İzmir’siz Türk Anadolu olmaz!*” sloganını devamlı işlemiştir. Damat Ferid hükümeti ise bu sırada yaptığı basın açıklamalarında böyle bir şeyin katiyen beklenmediğini ifade ederek, Türk kamuoyuna İtilaf Devletleri tarafından aldatıldığını anlatmak istiyordu. Bu olumsuz gelişmeler hükümetin 16 Mayıs günü istifasına sebep olmuştur. Fakat yeniden hükümeti kurmak görevi yine Damat Ferid Paşa’ya verilmiştir (Türkmen, 2016: 33-34).

Milli Mücadele döneminde gerçekleştirilen mitinglerin örgütleyicileri arasında büyük ölçüde cemiyetler de yer almıştır. Bugünkü anlamda sivil toplum kuruluşları olarak adlandırılabilir olan bu cemiyetler, kitleleri hareket geçirecek olan ruhu vermeye çalışmışlardır. Erkek ve kadınların bu mitinglerde bir arada yer aldıkları görülmektedir. Bunun yanında işçi dernekleri, kadın cemiyetleri de harekete aktif olarak dahil olmuşlardır (Türkmen, 2016: 38).

Başkentteki mitinglerin dışında, Anadolu’nun muhtelif şehir ve kasabalarında da bu tür mitinglerin ardı arkası kesilmemiştir. 6 Mart 1919’da Edremit’de, 25 Nisan 1919’da Bayezid ve Beşiktaş’da, 15 Mayıs 1919’da İzmir ve Denizli’de, 16 Mayıs 1919’da Denizli, Tavas, Bayramiç ve Seydişehir’de, 17 Mayıs 1919’da Giresun, Kandıra, Çal, Eskişehir, Kütahya’da, 18 Mayıs 1919’da

Bursa, Tire, Havza, Erzurum, İstanbul'da, 20 Mayıs 1919'da Üsküdar'da, 22 Mayıs 1919'da Kadıköy ve İzmit'de, 23 Mayıs 1919'da Sivas ve Sultanahmet'de, 25 Mayıs 1919'da Bayburt, Kiğı, Hınıs ve Patnos'da, 26 Mayıs 1919'da Ankara'da. Bu mitinglerin yanında Anadolu'da yüze yakın miting akdedilmiştir. Söz konusu mitinglerde genellikle erkekler konuşmacı olarak bulunmuşken, bazı yerlerde ise kadınların da konuşmacı olarak katıldıkları bilinmektedir. Kastamonu'da Kız Öğretmen Okulu bahçesinde yapılan mitingde kadınların hâkim olduğu anlaşılmaktadır⁸(Türkmen, 2016: 57-58). Bu mitingler, milli duygular etrafında kenetlenen kitleleri harekete geçirmiştir. Nitekim Kuva-yı Milliye Ruhu'nun bütün vatan sathına yayılmasında, birlik ve beraberliğin sağlanıp pekiştirilmesinde şüphesiz bu toplantı ve mitinglerin rolü çok büyük olmuştur.

Mücadelenin başarıyla yürütülebilmesi için şüphesiz ki kamuoyunun desteğine ihtiyaç vardır. Bu konuda ise İstanbul'da bulunan aydınlar önemli görevler üstlenmişlerdir. Türk milletini uyanık tutmak, birlik ve beraberlik etrafında kenetlenmesini sağlamak amacıyla aydınlar toplantı, konferans ve mitinglerde fikirlerini açıklayarak, kitleleri Milli Mücadele Ruhu etrafında birleştirmeye çalışmışlardır. Cephe hattında bulunanlar ise oluşturdukları Kuvayı Milliye birlikleri ile köy köy dolaşarak bu fikri kamuoyuna yaygınlaştırmaya çalışmışlardır (Türkmen, 2016: 38).

Tüm mitingler gayet ağırbaşlı ve Türk milletinin vakarına yaraşır bir hava içinde geçmiştir. Herkes "Türler en heyecanlı ve matemli günlerinde bile kendilerini hiddet ve gazaba kaptırmamaya ve en şiddetli öfke ve kinlerini kalplerinde saklamaya muktedir olacak derecede büyük bir ahlaki meziyete ve medeni terbiyeye sahiptir" (Türkmen, 2016: 60) düşüncesini doğrularcasına eylemlerde bulunmuşlardır. Dikkati çeken bir diğer nokta; kadın, erkek, genç, yaşlı toplumun her kesiminden kişilerin bu hareketin içinde yer almış olmalarıdır. Ayrıca mitinglerde halktan kişilerin de konuşmacı olarak kürsüye çıktığı görülmüştür. Her mitingden sonra bir karar alınmış, ortak bir bildiri metni hazırlanmış ve bunun deglerasyon olarak ilgili yerlere bildirimini sağlanmıştır.

Milli duygular etrafında kenetlenmiş olan üniversite gençliği –ki bunların çoğunluğu Cumhuriyetin ilk yıllarının aydın kuşağını oluşturmuşlardır- fikirlerini her yerde açıklamıştır. Özellikle miting alanında yapılan nutukların, halkı bütünleştirme yönündeki etkisi büyük olmuştur. Yine basın yoluyla da yazılan makalelerle kamuoyuna ulaşmaya çalışılmış, onları aydınlatmaya ve kurtuluş mücadelesinde birlik oluşturmaya çalışılmıştır⁹.

6. Sosyal Denetim:

Sosyal denetleme, önceki belirleyicilerin birikmesini yasaklayan, engelleyen hatta müdahale eden karşıt belirleyicilerin araştırılması demektir (Türkdoğan, 2013: 35). Toplumsal hareketlerde ortaya konan tepki ve bunun ışığında sürdürülen protesto, boykot ve propaganda gibi kolektif faaliyetler, hiç şüphesiz ki hükümet ve onun baskı araçları tarafından ve hatta hareketten çıkarları zedelenebilecek kimi çevreler tarafından engellenmeye çalışılabilir.

Mitingler sayesinde başlatılan toplumsal hareketlerde, Türk milleti, esarete boyun eğmektense ölümü tercih edeceğini ant içerek bütün cihana ilan etmiş oluyordu. Öte yandan içte ve

⁸Kastamonulu kadınlar, İngiltere kraliçesi başta olmak üzere Amerikan başkanı Wilson'un eşine, Fransa cumhurbaşkanı Poincare'nin eşine de birer telgraf çekerek, İzmir'in işgali ile birlikte, büyük devletler tarafından haksız yere Türklerin ülkesini işgalini protesto ettiklerini son derece dikkatli bir diplomatik lisan kullanarak ifade etmişlerdir. Anadolu'da Türk kadının sesinin duyurulmasında asıl etkili olan teşkilat ise, 7 Aralık 1919 tarihinde kurulan "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" olmuştur. Kastamonu'da yapılan ilk kadın mitinginin ve bu mitingün öneminin konu edildiği "Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 10-11 Aralık 1994 Kastamonu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 1996" kitap, bu açıdan önemli bir literatür oluşturmaktadır.

⁹ Özgürlük", dünyanın her yerinde ve her tarihi dönemde gerçekleşen eylemlerin temelini oluşturan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada birbiriyle bağlantısız ve farklı kuşakların gerçekleştirdiği eylemlerde de yine "özgürlük" kelimesi odak noktayı oluşturmaktadır (Kartal, 2016: 143). Bu noktada, yukarıda yer alan tarihi harekette de gençleri harekete geçiren temel güç, şüphesiz esaret altındaki vatani özgürlüğüne kavuşturmak olmuştur.

dışta milli birliği yıkmak amacını güden düşmanlar, Türk milletine hayat hakkı vermemek yolunda işbirliği yapıyor ve tüm gayretlerini bu noktada toplayarak, memleketi yabancı devletlerin sömürgesi haline getirmeye, her türlü direnişi önlemeye çalışıyorlardı.

Daha önceden de belirtildiği üzere İzmir'in işgali, Anadolu'nun hemen tüm vilayetlerinde büyük tepkilere sebep olmuştur. Örneğin, Aziziye'de halkın ortaya koyduğu tepki o kadar büyük olmuştur ki, hükümet bölgede asayişin sağlanması için acilen tedbir alınmasını istemek zorunda kalmıştı. Çankırı'da da benzer hadiseler vuku bulmuştu. Hükümet hadiselerin önünün alamayınca, "Asayiş bozmamak kaydıyla tezahürat-ı milliyeye müsaade edilebileceğini" duyurmuştur. İzmir'in işgalini protesto hadisesinin bir kıvılcım halinde tüm Anadolu'ya yayıldığını gören yetkililer, halk arasında gittikçe yayılan "Hükümet işgallere karşı kayıtsız kalıyor" şeklindeki yanlış anlamayı bertaraf etmek için olsa gerek, "Osmanlı Hükümetinin işgalleri protesto ettiği, mülki ve milli hukukun müdafaaaya çalışıldığı ve Osmanlı sulh murahhaslarının Paris'e hareket edeceği ve asayişin muhafazasına itina gösterilmesi gerektiği" şeklinde bir bildiri yayınlamıştır. Hükümet ayrıca "İşgale karşı direnmenin mümkün olmadığını" söyleyerek, işgalin İtilaf Devletleri ve Amerika nezdinde protesto edilmesi için halka çağrıda bulunmuştur (Özsoy, 2007: 131).

İzmir'in işgali sadece Osmanlı Hükümeti'ni değil, basını, aydın zümreyi ve halkı da şaşkınlığa uğratmıştı. Nitekim İzmir'in işgalini protesto hadisesini kamuoyu nezdinde tatmin edici bir şekilde izah edemeyen Hükümet, "İzmir'in işgal hadisesi hakkında kamuoyuna yeterli bilgi verildiğinden, merkezin bu konuda fazla meşgul edilmemesini" isteyen bir genelge yayınlamak mecburiyetinde kalmıştır. İzmir'in işgali üzerine Türk halkında oluşan tepkilerde kontrolün elden çıkmasından endişelenen Padişah Sultan Vahdettin ise, "Bağıralım, fakat elimizi kaldırmayalım" demek suretiyle, karşılık verilmemesini tavsiye etmiştir (Özsoy, 2007: 132). Ancak ok yaydan çoktan fırlamıştı ve halk, dalga dalga işgali protesto hareketinde birleşerek, bağımsızlık mücadelesinde tek vücut olmaya adeta ant içmiştir.

Bütün bu milli galeyan ve heyecan İngilizleri ürkütmeye yetmişti. Zira İngilizler, hükümete baskı yaparak, mitinglerin yasaklanmasını sağlamışlardır. Bunun üzerine 25 Mayıs'ta Beşiktaş ve Beyazıt'ta yapılması kararlaştırılan mitingler iptal edilmiştir. Ancak bu yasaklama kararı bile mitingleri engelleyememiştir. Bu defa dua görüntüsü altında bütün ülkede toplantılar gerçekleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 2009: 153-154).

Bütün baskılara rağmen, ayın 30'unda yani ilkinden bir hafta sonra Sultanahmet'te ikinci bir miting daha yapılmıştır. Bu, başkent mitinglerinin sonuncusu olmuştur. İngiliz Amiral Galthorpe, 31 Mayıs 1919 tarihinde Sadrazam Damat Ferid'e gönderdiği nota ile İstanbul ve çevresinde bu tür mitinglere izin verilmemesini istemiştir. Bu durum karşısına Türk Ocağı ve Milli Kongre, kapalı salon toplantılarına yönelerek vatandaşları gelişmeler karşısında bilgilendirmeye çalışmıştır (Türkmen, 2016: 60-61).

İstanbul mitingleri, kadın-erkek büyük katılımlarla çok etkili olmuş ve önemli ölçüde halkı heyecanlandırmıştır. Gerekli kamuoyunu oluşturmuştur. O nedenle işgalcilerin baskıları ile İstanbul'da toplantı ve mitingler yasaklanmıştır. Bundan sonra ise mitingler Anadolu'ya kaymıştır. 29 Mayıs 1919'da Atatürk, Havza'dan mitinglerin yapılmasını, işgallerin protesto edilmesini ve bu yolla kamuoyu oluşturulmasını istemiştir¹⁰. Böylece 30 Mayıs'ta Havza'da kadın-erkek katılımı ile bir miting yapılmıştır. Bu dönemde Anadolu'da, İzmir ve İstanbul'un işgallerini içine alan yaklaşık

¹⁰ 22 Mayıs 1919 tarihli Samsun'dan İstanbul Hükümeti'ne M.Kemal imzası ile giden raporda, M.Kemal Paşa, İzmir'in işgalini milletin protesto ettiğini de yazmıştır. 28 Mayıs 1919'da Havza'da Anadolu'daki kumandanlara ve mülki amirlere şöyle bir bildiri göndermiştir: "Yurt bütünlüğünün korunması, bunun için milli örgütler kurulmasını ve düşman işgalini protesto etmek için mitingler tertip edilmesini ve bu hareketlerin kamuoyuna, İstanbul Hükümetine ve yabancı devletlere telgraflarla duyurulmasını" istiyor (Afetinan, 1982: 103).

1 yıllık sürede 150'nin üstünde miting yapıldığını görmekteyiz. Bu mitinglere kadınların katkıları çok büyük olmuştur (Gül, 1996: 51-52).

Sonuç

1918 yılı Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik taraf olarak, Mondros mütarekesini imza ettiği tarihtir. Bu tarihten sonra Devletin Asya'daki (Arabistan, Suriye, Lübnan, Irak) toprakları üzerindeki egemenliği sona ermiştir. 1920'de Sevr'de imza edilen sulh antlaşması ile de tüm yurdun parçalanmasını son Osmanlı hükümeti kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece, memleketin her tarafının işgal edilme tehlikesi doğmuştur. İstanbul'da Padişah ve Hükümeti, bu şartlara tam boyun eğme durumunda iken, Türk milleti bunu kabul etmeyerek yer yer örgütlenmiş ve bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmuşlardır.

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmesi olayı, Türk Milletinin hafızasında derin izler bırakan önemli bir tarihi olay olarak yer etmiştir. İşgalin hemen ardından tüm ülke çapında tepki ve protestolar düzenlenmiştir. Bu protestoların da en etkili olanları başkent İstanbul'da yapılanlar olmuştur. İstanbul, o dönem yönetim merkezi olmasının yanında kültürel bakımdan da önemli bir konuma sahiptir. Ülkenin en başta gelen eğitim kurumları ve kültür merkezleri buradadır. Nitekim işgal olayı karşısında ilk önce harekete geçen de bu merkezler olmuştur. Özellikle de Darülfünûn öğrenci ve öğretmenlerinin işgal olayı karşısında sergilediği tablo, son derece önemlidir. Üniversite'de yapılan toplantılarda öncelikle pasif direniş çerçevesinde telgraflarla olayın kınanması istenmiş, daha sonra harekete geçilerek geniş katılımlı mitingler yapılmıştır. Hemen hemen bütün mitinglerde davetiyeleri ve organizasyonu Darülfünûn gençliği hazırlamış, kamuoyunun aydınlatılması yönünde büyük çabalar sarf etmiştir. İzmir'in işgalinden hemen sonra başkentte başlatılan protesto mitingleri Mayıs ayının 17'sinde başlamış, 30 Mayıs'a kadar aralıklarla devam etmiştir. Mitinglerde padişaha, hükümete, Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclisi'ne, Osmanlı basınına seslenilerek, işgallerin ve halka yapılan mezalimin karşısında sessiz kalmamaları istenmiştir. Mitinglerde sadece Osmanlı yöneticileri suçlanmamış, İtilaf Devletleri de gösterdikleri sert tutum ve taraflı uygulamaları dolayısıyla eleştirilmiştir. Bu nedenle İtilaf Devletleri'nin İstanbul temsilcilerine, Avrupa ve Amerika Devletleri'nin devlet başkanları eşlerine ve meclislerine Türklere yapılan zulmü kınayan ve işgalleri protesto eden telgraflar gönderilmiş, bu devletlere karşı duyulan güvensizlik dile getirilmiştir. Daha sonra yapılan baskı ve yasaklamalar neticesinde mitingler Anadolu'nun çeşitli şehir ve kasabalarına kaymıştır. Söz konusu mitinglerde yapılan konuşmalar da son derece önemlidir. Nitekim bu konuşmalarla Türk Milleti, Milli Mücadele Ruhu etrafında kenetlenmiş ve Milli Mücadelenin adeta alt yapısını oluşturmuştur.

Söz konusu mitinglerin günümüz toplumsal hareket görünümüne değinilecek olursa; öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır. Toplumsal hareket teorisyenleri, hareketin tabandan katılımcıları konusunda pasiften ziyade aktif bir bakış açısını benimsemektedirler. Bu nedenle de toplumsal hareket taraftarları, kolektif eylem yoluyla gelecekleme gücüne sahip oldukları algısını taşıyor gibi görünmektedirler. Bu noktada 1919 yılının hareket örgütleyicileri de hem ülkenin içinde bulunduğu durumu hem de dünyanın sosyo-politik durumunu iyi tahlil etmiş, ne istediğini gayet iyi bilen bilinçli bir nesildir. Geleceğin mimarının gençlik olacağı düşüncesine hâkim, bu inanç ve kararlılıkla mitingleri gerçekleştirmişlerdir.

Mitinglerin gerek hazırlık safhasına gerekse eylem safhasına bakıldığında ise, günümüz eylem görünümüyle tamamen örtüşen, bu anlamda dünden bugüne ışık tutacak bilgilere ulaşılmıştır. Şöyle ki, ilgili bölümde de sunulduğu üzere, mitinglerin tamamında (Fatih, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmet) çağrı metni hazırlanmış, bu metinde toplumsal hareketin nedenleri, yeri ve zamanı, düzenleyicisi açıkça belirtilmiştir. Kitle iletişim araçlarının da gelişmesi ve toplumları dönüştürmesiyle doğru orantılı ilerleyen iletişim konusunda, toplumsal hareket örgütlerinin duyuru

metinleri aynen söz konusu incelemede görüldüğü şekildedir. Ayrıca toplumsal hareketlerde önemli bir konu olan mekân konusunun 1919 yılı mitinglerinde de aynı önemde kullanıldığı görülmektedir. Toplumsal bir ürün olan mekân, hareketlerin toplumsal hafızalarda yer etmesinde de belirleyici rol oynamaktadır.

Hareketlerin toplumsal tabanını oluşturan öznelere sınıfsal profilinin de farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu noktada eski toplumsal hareketler ekonomik olarak tanımlanan sınıf tabanına sahip iken, günümüzün yeni hareketlerinin toplumsal tabanı, farklı sınıflardan oluşmaktadır. Eski hareketlerin aktörleri, işçileri ve orta sınıfa mobilize ederken, yeni toplumsal hareketler daha çok yeni orta sınıftan oluşmaktadır. Bu bağlamda 1919 mitinglerinde de en belirgin profil; kız ve erkek öğrencilerden (eğitimin her kademesinden) oluşmuş gençler ve orta sınıf haltan oluşmuştur.

Günümüz toplumsal hareketlerin eylemlerinde isteklerini her zaman çarpıcı bir şekilde dile getirmeleri ya da akılda kalıcı eylemlerde bulunmaları önemlidir. Ortaya konan protestoların, hedef grubu etkileyecek ölçüde “sempati” ve “endişe” arasında çeşitli duygular uyandıracak eylemler olması gerekmektedir. Bu noktada 1919 İstanbul mitinglerinde de şiddetten uzak, sembol ve simgelerin kullanımının belirleyici olduğu, hitabetin en önemli unsur olarak kullanıldığı eylemler olduğu anlaşılmaktadır. Kısacası toplumsal hareket literatürünün 1970’lerden itibaren “yeni” olarak tanımladığı dönüşümde yer alan tüm unsurların 1919 İstanbul mitinglerinde de görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bir toplumsal hareket olarak tasarlanan söz konusu mitinglerin, gerek kolektif bir hareketin oluşmasında belirleyici olarak tasarlanan unsurlar bağlamında gerekse toplumsal hareketlerin amaç, politika, aktör ve eylemlilikleri hususunda doğrulandığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Afetinan, A. (1982). *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akşin, S. (1986). “Paris Barış Konferansının Yunanlılar İzmir’e Çıkarma Kararı” *III. Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Apak, R. (1990). *İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek Adam*, C.II, 17.Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ayışığı, M. (2002). “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, *Türkler*, C. 15, Ankara, s.776-789
- Brecher, J., Costello, T. ve Smith, B. (2002). *Aşağıdan Küreselleşme*, İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Collas, A. (2002). *International Civil Society Movements in World Politics*, Cambridge: Polity Press.
- Çayır, K. (1999). “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal / Toplumsal Hareketler”, *Yeni Sosyal Hareketler*, Ed. Serkan Özburun, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çukurova, B. (1987). “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 111, S. 8, 461-471
- Diani, M. (2001). “Social movement analysis and voluntary action analysis: An idiosyncratic view” *Paper for the conference “The third sector from a European perspective”*, 15-16 December 2001, Italy: University of Trento.
- Ergun, M. (2007). *Bu İş Güzel Bitti Tarihin En Anlamlı Kurtuluş Savaşının Hikâyesi*, Haz. Murat Özsoy, Murat Çelenligil, İstanbul: Akis Kitap.

- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Haz. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Gül, M. (1996). “Milli Mücadele Mitinglerinde Kadınlarımız”, *Kastamonu’da İlk Kadın Mitingi’nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, 10-11 Aralık 1994 Kastamonu, Atatürk Araştırma Merkezi, s.47-59
- Göle, N. (2000). *İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- İçli, G. (2015). Yeni Toplumsal Hareket Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/14 Fall 2015, p.415-432, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8844>, ANKARA-TURKEY
- Jasper, J. M. (2002). *Ahlaki Protesto Sanatı*, (Çev.) Senem Öner, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Karlı, E. (2004). *Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet*, İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Kartal, H.C. (2016). Gezi Eylemcileri Arasındaki Y Kuşağının Din Algısı, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/12 Summer 2016, p. 127-150, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9777>, ANKARA-TURKEY
- Kılıç, S. (2009). “Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya” *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2009, Cilt:2, Sayı: 2, s.150-167
- Kılıç, S. (2002). “Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 57, Nisan-Haziran 2002, No:2, s.93-108.
- Kurat, Y. T. (1986). “Yunanistan’ın Küçük Asya Macerası”, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar)*, Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildiriler, Ankara, s.407-423.
- Kurnaz, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Toplumsal Hareketler. Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman A. ve Derya K., Ankara: Bilim ve Sanat.
- Melucci, A. (1999). “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, *Yeni Sosyal Hareketler*, Ed. Serkan Özburun, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mısıroğlu, A. (1976). *Kuva-yı Milliye’nin Kadın Kahramanları*, İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler*, Çev. A. Kotil, İstanbul: Cep Üniversitesi İletişim Yayınları.
- Offe, C. (1999). “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”, *Yeni Sosyal Hareketler*, Ed. Serkan Özburun, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Öktem, H. R. (1991). *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz. Zeki Arıkan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özburun, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özsoy, O. (2007). *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sanlı, L. (2003). “Yeni Toplumsal Hareketler ve Gelişme Koşulları”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt:53, S:1, s.55-70.

- Sarıhan, Z. (2004). *Kurtuluş Savaşı Gençliği*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Scott, A. (1990). *Ideology And The New Social Movements*, London: Unwin Hyman Ltd.S.
- Sunata, İ.H. (2006). *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2006). "Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:30, No:1, s.31-46.
- Şerif, M. ve Şerif, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş I*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Taçalan, N. (2007). *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Touraine, A. (1999). "Toplumdan Toplumsal Harekete", *Yeni Sosyal Hareketler*, Ed. Serkan Türkdoğan, Orhan (2013). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I* (2009). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Türkmen, Z. (2016). *Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Umar, B. (1974). *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uyar, T. S. (2003). "Toplumsal Hareketler ve Çevre", *Toplumsal Hareketler Konuşuyor*, Haz. Leyla Sanlı, İstanbul: Alan Yayıncılık, s. 133-140
- Üçüncü, U. (2015). Türkiye Cumhuriyetinde Türk Bayrağı Algısı, *Tarih Okulu Dergisi*, 8 (XXII), s.493-533